

Tommerup springer ind i næste årtusind

Af Finn Brunse
Foto Preben Find

Det er svært i disse måneder at skrive noget, som ikke på en eller anden led indeholder aspekter af årtusindskiftet. Denne artikel er ingen undtagelse. Dog vil det ikke blive spørgsmål om, hvorvidt teknologien i Tommerup kan klare årsskiftet og de mange nuller der pludselig skal bearbejdes.

Tidligt i foråret blev der lavet en samlet registrering af alt, hvad der kunne være tvivl om. Et enkelt varmereguleringsystem skulle tilpasses, ellers blev der meldt klar bane, således at Kommunalbestyrelsen i august kunne konstatere, at Tommerup Kommune også her er år 2000 parat.

Jeg vil længere fremme i artiklen nævne en række festlige indslag som er under forberedelse under et fælles motto og logo som blev valgt efter en udskreven konkurrence. Det er i øvrigt min opfattelse at en del myndigheder forbereder sig på en del panik. Det er for så vidt også i orden - forebyggelse og forberedelse er en god ting. Dog vil jeg anbefale lidt besindighed, således at, denne stemning ikke går i selvsving, og vi selv skaber unødvendig panik og bekymring.

Jeg vil heller ikke indgå i diskussionen om hvorvidt det egentlige årtusindskifte ligger pr. 31. december 1999 eller pr. 31. december 2000. Spørgsmålet om der regnes med et år 0 er afgørende så vidt jeg har forstået. Det vil dybest set være op til hver enkelt hvor meget der skal festes. Årskifte er det i hvert fald.

Året 1999, som vi ikke helt må glemme i al den opmærksomhed der er rettet mod det nye årtusind, herunder bl.a., at Danmarks Riges Grundlov havde 150 års jubilæum den 5. Juni. En stor given-

hed, ikke mindst set i lyset af den mangel på demokratiske rettigheder, manglende retssikkerhed og krænkelse af menneskerettighederne vi dagligt er vidne til rundt om i verden.

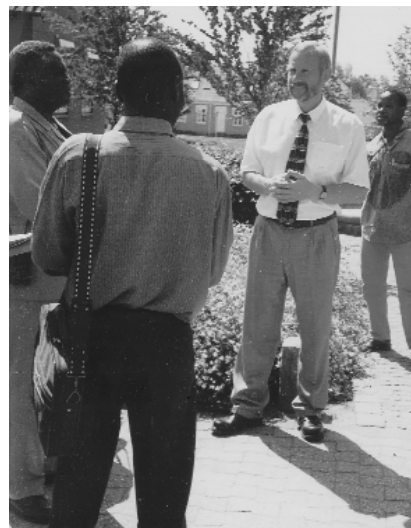
Tommerup Kommune var også med i festlighederne, gennem medvirken i grundlovsarrangementet på Frøbjerg Bavnehøj, hvor Tommerup og Aarup kommuner fik overrakt hver en grundlovseg af to unge gymnastikpiger som var med i den karavane som udgik fra Christiansborg til det ganske land.

Den eg som Sanne og Christina overbragte, er nu plantet, på en god og solrig plads foran Rådhuset, hvor det kan trives og udvikles sammen med vores Grundlov.

Grundlovsdagen var i øvrigt lidt grå og regnfuld, men solen kom og giver et godt tilbageblik på en dejlig sommer, som bl.a. har betydet stor tilstrømning til skinnecyklerne og travlhed for den meget aktive kreds fra Lilleskov Teglværk som passer og udvikler grejet samt til pigerne på Q8 som står for udlejningen.

Galaksen i Nårup som har givet både skinnecyklisterne, og i endnu højere grad alle borgere i Nårup, unge som gamle, en attraktion, hvis værdi rækker ud over de mange og flotte sten, som er bragt til af mange familier i Nårup samt de ressourcer, både i form af tilskud og arbejdstimer, som er anvendt. En god ide fostret af Remond Kidholm fra den kommunale gartnerafdeling, blev til en realitet fordi mange gode kræfter i Nårup ville og kunne gennemføre den i praksis.

Der er i øvrigt stadig grøde i Tommerup, vi vokser støt og roligt i befolkningstal, og ikke mindst blandt børn og unge. I en nylig offentliggjort statistik, har Tommerup Fyns højeste andel af 0-16 årige, med 23,9% af den samlede befolkning.

Stigningen som den tegner sig, ligger overvejende på de skolesøgende børn. Det har naturligvis betydet at Folkeskolen har været til debat både i forhold til struktur, indhold og fysiske rammer. En debat som har været tilrettelagt både i skolen, skolerne imellem, i og med Kommunalbestyrelsen og ved borgermøder. Økonomisk har det også betydet at stort set hele den vækst der har været i det kommunale budget for år 2000 er blevet målrettet folkeskolen.

Det har også haft betydning for tildelingen af midler til Folkeskolen, at vi som følge af Flygtningeloven vil få familier med børn, som så naturligvis skal undervises i den periode de er hos os, kort eller lang, afhængig af situationen i det land de er flygtet fra. Der er selvfølgelig nogle udfordringer både for folkeskolen, børnehaverne og kommunen som helhed, når vi som det er aftalt kommunerne imellem skal integrere, for Tommerups vedkommende, op til 10

enkelt personer eller familier pr. år . Jeg synes vi er kommet godt i gang. Samarbejdet med vore to nabokommuner har vist sine muligheder og fordele, således at den officielle del er på plads. Jeg har også de bedste forhåbninger for det som er den mere mellemfolkelige kontakt. Den lokale Røde Kors afdeling, har med sædvanlig beredvillighed meldt sig med kontaktpersoner, ligesom jeg tror på foreningernes mulighed for at give, også disse børn og unge, et godt tilbud i fritiden.

Vi har tradition for i Tommerup Kommune at være åbne og opsøgende i vores kontakt med gæster ude fra. 1999 har bestemt ikke været en undtagelse.

Vi har haft besøg fra Karagwe i Tanzania, hvor Vestfyns Efterskole igen var primus motor i et demokratiprojekt, som i et par uger satte sit præg på kommunen.

Tommerup Erhvervsråd og Tommerup kommune var i få dage værter ved en genvisit, for en gruppe erhvervsfolk og politikere fra Buskowiche i det sydlige Polen.

Vi havde fornøjelsen af korbesøg fra vores venskabskommune Søderkøbing. Tommerup stod for alt det praktiske også privat indkvartering og hyggeligt samvær, som udtryk for de gode relationer der er oparbejdet.

Der har været Personaleudflugt mellem rådhusene i Amt Hørmerkirchen og Tommerup.

Fodboldklubberne har inviteret og er inviteret. Overbygningsleverne har haft besøg af skolekammerater fra familieskolerne i en række europæiske lande. Rådhuset har haft embedsmænd fra Tysvær og Søderkøbing på studiebesøg.

Et udtryk for samhandel og samvær på tværs af lande og kulturer, som bidrager til udvikling, forståelse og færre konflikter - også hos os selv.

Vi har, set i verdensmålestok, en meget demokratisk opbygning, med store muligheder for indflydelse, samt et højt serviceniveau med lige adgang for alle.

Men vi må ikke forfalde til at tro at vi

løser alle problemer blot ved at sætte flere ressourcer ind. Det er dels et spørgsmål om det altid er den materielle indsats som er midlet og dels et spørgsmål om at være i stand til stadig at øge de økonomiske. Derfor er der bestemt et behov for at være åbne og ændringsparate.

Det bringer mig til at takke for den modtagelse vi har fået, da vi tog imod invitationer fra kontakt-kommunerne Nyirbator i Ungarn og Veike Marja i Estland, samt fra den hollandske landsby Weijk Ann Zee som tog kulturlandsbyideen op, og i løbet af året har stablet et mægtigt arbejde på benene for at fremhæve de muligheder, der ligger i landsbyerne.

Det bringer mig også til at introducere en debat som Kommunalbestyrelsen, i samarbejde med de lokale politiske partier og brugerbestyrelser, vil igangsætte om Kommunerne i fremtiden .

Hvike ydelser er der forventninger om, hvilke ydelser skal være velfærds- og omsorgstilbud, og hvad må der eventuelt betales for i fremtiden, således at der er til de helt eller delvis gratis ydelser som vi forbinder med velfærd inden for undervisning, kultur, sygehuse og ældreomsorg. Debatten igangsættes dels fordi der er et prioriteringsspørgsmål allerede, men også fordi der er et behov for at drøfte forudsætningerne for at have forventninger og stille krav. Det tager vi fat på i foråret 2000.

Det gør vi også på markeringen af årtusindskiftet. Vi har i løbet af efteråret haft en række møder med repræsentanter fra foreningslivet, forsamlingshusene, handelsstandsforeningerne, amatørteatergrupperne, Lions Tommerup og menighedsrådene med det formål at få ideer til og lagt planer for en markering som inddrager så mange dele af Tommerup Kommune som muligt.

Ideerne var der, planerne er lagt for foreløbig tre begivenheder.

En nytårskoncert i Tommerup Hallerne med Edith Guillaume som solist fredag den 11. februar. Koncerten arrangeres i et samarbejde mellem Menighedsrådene,

Lions Tommerup, Tommerup Koret, Tommerup Hallerne, Slesvigske Fodregements Musikkorps med Erik Hammerbak som dirigent og socialudvalget.

Amatørteatergrupperne i Forsamlingshusene og på Lilleskov Teglværk forbereder dels et gøglervogns optrin i de enkelte byområder som optakt til en markeds- fest forestilling, lørdag den 27. maj, hvor man vil opføre »Svend, Knud og Valdemar«, alt sammen i samarbejde med børne- og kulturudvalget. Også et musikalsk »Kom Frit Frem« er under forberedelse.

Den foreløbige kulmination er tilrettelagt som et fælles marked for alle bysamfund, handlende og foreninger. Stedet bliver cirkuspladsen i Tommerup. Markedet er tilrettelagt sådan at såvel fortid som fremtid skal afspejles. Middelalderoptrin, ringridning med Rideklubben, jernaldersmedje, højteknologi - det bliver spændende at se. Der arbejdes også med at børnene skal udsmykke forretningerne op til dette marked, ud fra deres ideer om fremtid og nutid.

Markedet er planlagt til lørdag den 27. maj, og tilrettelægges af Handelsstandsforeningerne i Tommerup og Tommerup St., Erhvervsrådet i samarbejde med Økonomiudvalget og Teknisk udvalg.

Andet vil selvfølgelig vise sig, bl.a. har jeg hørt om en nytårsgudstjeneste i Brylle kirke nytårsnat kl. 01.00.

Ikke nok med at Tommerup springer ind i det nye årtusind, vi holder tempoet og holder den gode udvikling i gang.

Jeg vil afslutningsvis på kommunalbestyrelsens vegne takke alle samarbejdspartnere for gode relationer og godt samarbejde i 1999. Rette en tak til foreningerne, og de mange der lægger et stort arbejde i at give såvel unge som ældre mange gode oplevelser. Og til de kommunale medarbejdere og ledere sige at også 1999 har budt på mange udfordringer. Meget nyt er i gang eller under planlægning. Alt er foregået i et dynamisk samspil, og ikke uden diskussioner. Jeg synes resultatet er godt, takket været jeres indsats.

Den yndigste rose

En juleaftensprædiken

Af sognepræst Åse Lambert Andersen

Der er en god mening med dig og med dit liv - Hvert eneste menneske behøver at mærke det tydeligt engang imellem.

Juleaftens evangelium er blomstret frem i et menneskes sind, da han sad og skulle skrive fortællingen om en voksen menneskeskæbne. Han skulle fortælle om det menneske, som brugte sig selv op for at lade andre mærke: Også dit liv er uendelig betydningsfuldt. Det er det på trods af de andre og det, de mener og gør. Det er det også på trods af dig selv og alt, hvad du har gjort og ikke har gjort.

Da Lukas sad og skulle fortælle om det menneskeliv, som han ganske tydeligt så Gud lyse igennem, begyndte en fødsels-historie at blomstre frem inde i ham. Og hånden skrev en legende om barnets fødsel. Også det menneske måtte have været barn engang. Også det menneske måtte engang være kommet ind i denne verden som nyfødt.

Lukas mærkede i sig, mens hånden skrev, alle de nye små børn han i sit liv havde set. Så hjælpeløse de var, men også omgivet af mysterium. Ordløst talte de til den, der havde øjne at se med. Verden blev ganske ny et øjeblik. Menneskeliv blev en stor glæde.

Det var begyndelsen. Lukas mærkede, at også i ham selv var der begyndelse, godt gemt under så meget, der siden var sket. Men den var der. Og hånden skrev legenden om, da Jesusbarnet fødtes. Fødsel hører med til et menneskeliv. At blive født er som et løfte.

Voksne mennesker kan have deres indre julebesvær. Der er sket så meget siden den fødsel, enhver bærer med sig fra engang. Og noget af det, der er sket, kan føles som løftebrud. Det gør ondt. Og det kan også gøre et menneske ond.

Og nu springer vi ind i en almanakhistorie om en, der på selve juleaften forskrev sig til Djævelen og lovede sig selv væk til Den Onde selv. Tidselgrevinden hed hun blandt folk der på stedet. Enhver blomst, hun rørte ved, forvandlede øjeblikkelig til en tidsel.

Fremmede, som kom til stedet, kunne rose grevindens styre. De så aldrig et menneske græde. Det måtte være et lykkeligt sted. Men det var ikke glæde, som holdt tårerne tilbage. Grevinden havde for vane, når et

barn var født der på godset, da at komme på besøg, og hun havde pisen med. Hun slog og slog, til barnet havde grædt alle sit livs tårer op.

Sådan havde det været nu i mange, mange år. Kun en var tilbage fra tiden før grevinden, den gamle lugekone. Hun kunne endnu græde. Godt gemt under svinstien havde hun sin hule. Her kom folk til hende, når de havde sorg. Og hun græd de tårer, som de ikke længer selv kunne græde. Hun græd næsten altid, for der var megen sorg blandt folk på det sted.

Da skete det, at tidselgrevinden lå for døden. Ingen ville sidde hos hende. Men den gamle lugekone krøb frem af sit skjul og sagde: Jeg kan godt sidde hos hende. Djævelen interesserer sig ikke for mig. Og tidselgrevinden er jo trods alt et menneske. Hun har også været ung engang og forelsket. Lugekonen vidste som den eneste nu om ham, som engang havde svigtet den unge pige, hende, der nu var blevet til tidselgrevinden. Da han svigtede, begyndte rygterne om djævelpagt at svirre. Den unge mand sygnede hen. Og den unge pige blev ond.

Lugekonen huskede det. Og hun huskede også det lille pigebarn, som længe inden da havde leget i skoven og havde pyntet sine fletninger med blomster, der slet ikke blev til tidsler af det.

Den gamle lugekone sad ved tidselgrevindens seng. Hun lyttede til grevindens åndedræt. Det var, som det slet ikke længer var der. Da græd den gamle lugekone. Det var dog så sørgeligt. Tidselgrevindens forspildte liv. Tårerne faldt på grevindens ansigt. Da åbnede hun sine øjne og så på lugekonen: Jeg kender dig ikke, men dine tårer har frelst mig, hviskede hun. Det var Djævelens eneste undtagelse. Hvis et menneske kunne græde over mig i medfølelse, da måtte Djævelen slippe mig.

Og grevinden døde. Og i almanakhistorien ser lugekonen den tidselblomst, hun har plukket og stillet ved sengen, blive forvandlet til en rose.

Undervejs gennem livet kan et menneske leve sig gennem opfyldelse på opfyldelse af det stumme løfte, som var i og med, at det menneske blev født engang. Jeg vidste ikke, at netop dette også var mig, men det er det. Sådan kan det føles, når livet lykkeligt går i opfyldelse.

Men undervejs er der også hændelser, der

er som løftebrud mod en selv og mod, hvad ens liv skulle være.

Meget håndfast fortæller almanakhistorien om et menneske, som livet gør ondt på - og som bliver ond af det. En kærlighed, som ikke må få lov at leve, bliver i historien til ond kærlighed, bliver til had. Meget håndfast, men måske alligevel meget virkelighedsnært.

Forvrænget kærlighed går omkring i mange skikkelser og gør ondt inde i mennesker og gør fortræd mellem mennesker. Bag vores facader aner man liv, som ikke kunne finde gode udveje. Som snerten af en pisk rammer det en somme tider.

Da er der brug for lugekonen og hendes tårer, da er der brug for medfølelse. Medfølelse - ikke med den hånd, som fører pisen, men med det forkomne menneske inde bag ondskaben, med det forkrøblede menneske inde bag ondskaben. Også det menneske blev født engang som et løfte.

Juleevangeliet om barn-Jesus ville aldrig være blevet fortalt, hvis ikke den havde været en historie om det voksne menneske, en historie om liv, der gik i opfyldelse. Gud lyste gennem hans menneskeliv, selv når det set med det ydre øje kunne se ud som dybt mørke, det han måtte leve sig igennem.

Hans liv var en kærlighedserklæring til hvert eneste menneske, - en kærlighedserklæring der kunne elske trods alle de forvrængninger, forkøblinger, som var kommet til i enhver, siden dengang enhver blev født som et løfte.

Han blev ramt af andres piskesnert. Men han blev ikke ond deraf. Hans menneskeliv var Guds løfte, som gik i opfyldelse.

Fra Guds evighed rækker hans liv lige nu ud efter os som et kærtegn, som medfølelse. Det er til at mærke, når man et øjeblik bliver stille bag den facade, man prøver at klare sig med. Når man bliver stille og mærker det hele, som det er.

Guds kærtegn rækker også ud mod de andre. Også mod dem, der gjorde dig ondt.

Lad juleevangeliets fortsættelse følge os alle gennem det liv, vi hver især skal leve. Lad det følge os også, når livet her er levet til ende.

På sporet af middelalderen i Tommerup Kommune

Af Ellen Christensen-Dalsgaard, Verninge.

1999 har været middelalderår. Rundt om i landet har museerne haft udstillinger, og der er afholdt markeder, turneringer og anden levendegørelse med aktiviteter fra middelalderen.

Arrangementerne har haft til formål at belyse middelalderens hverdag og aflive myten om den »mørke« middelalder.

Vel var middelalderen en barsk tid med pest, krige og misvækst, men middelalderen var også en farverig tid, hvor vore sogne, kirker og landsbyer blev opbygget.

Denne artikel vil fortælle om hvordan landskabet og bebyggelsen tog form i løbet af middelalderen i det område, der i dag hedder Tommerup Kommune, og hvor vi stadig kan møde synlige spor af middelalderen.

Landskabet

For at forstå hvordan bebyggelsen er opstået, må man se på landskabet. Odense Å og Ulvøbækken danner i syd et stort naturligt skel. Nord for åen hæver landskabet sig mod Verninges morænebakker og nord for Verninge er der igen et stærkt fald i terrænet mod Holmehavebækken. Vandstanden har før de sidste 150 års drøning været meget højere end i dag. Der har været meget mere vand i vandløbene, og hele Holmehave området har

været sø og sump.

Mod Brylle og Tommerup stiger terrænet igen jævnt i gode moræneflader, hvor Brylle og Render afgrænses af Borreby Møllebæk. I den nuværende kommunes nordlige og vestlige del er landskabet helt præget af de store bakker, der kulminerer i Frøbjerg/Vissenbjerg området.

Tommerup Kommune gennemskæres af det store landskabsskel mellem den fynske skovbygd og agerbygd.

De tidligste bebyggelser

De tidligste bebyggelser er Verninge, Brylle og Render området. Disse bebyggelser blev allerede etableret i stenalderen ved rydning af skov. I de følgende årtusinder flytter bebyggelserne rundt, men fra ca. år 1000 ligger landsbyerne med den placering, de har i dag.

Ejerlavsgrensene, grænserne for ressourceområderne, er derimod endnu ældre. Disse ældgamle grænser er formodentlig allerede etableret i jernalderen i årene 300-700 efter Kr. fødsel. De tre ressourcer, der var vigtige for anlæggelsen af landsbyerne, var skov, eng og muligheden for etablering af agerland. Ved tærskelen til middelalderen har vi således de tre landsbyer Render, Brylle og Verninge med deres omgivende ejerlav omkranset af ufremkommelige skove og sumpe. Med nye dyrkningsformer, nye besiddelsesforhold, kristendom-

mens indførelse og Danmarks samling til eet rige etableres landsbyerne hvor de nu ligger.

Kirkelig inddeling

Landet blev inddelt i sogne, der kom tre sogne, Verninge, Tommerup og Brylle. Sognene hørte alle til Odense Herred. Den tætte forbindelse til domkirke og bispeby har præget besiddelsesforholdene, hvor mange af klostrene i Odense ejede fæstegods i landsbyerne.

Den gamle førmiddelalderlige by Verninge blev tidligt kirkeby. Dette skyldes formodentlig placeringen ved den vigtige færdselsåre til Assens og videre derfra til hertugdømmerne og den store verden. Brylle blev også kirkeby i middelalderen. Byens gårde var ejet af Sct. Hans Kloster.

Nye landsbyer.

Vikingetiden havde været en oplomstringstid og befolkningstallet steg, og der blev behov for at etablere nye landsbyer. Tommerup er således anlagt i overgangstiden mellem vikingetid og middelalder omkring år 1000. Navnet betyder Tommis udflytterby. Hvem Tommi var, ved vi ikke, men vi kan da gætte på at han har været en driftig mand, måske en mand, der tidligt har antaget kristendommen, idet Tommerup bliver kirkeby.

Tommerup har været præget af den tætte

beliggenhed ved skovbygden. I løbet af middelalderen udstykkedes der derfor mange enestegårde i ejerlavets nordlige del ved rydning af skov. Dalum Kloster og Sct. Knud Kloster ejede flere af gårdene. Det er sandsynligt, at klostrene også har stået bag etableringen af de kendte teglværker fra middelalderen.

Langsted er også anlagt i vikingetiden. Dalum Kloster ejede ca. halvdelen af gårdene i byen, ved reformationen var der således 7 gårde, der blev krongods. Langsted vandmølle var også ejet af Dalum Kloster.

Verninge har som det store ejerlav formodentlig også været det folkerigeste, det er i alle tilfælde her, at det største antal nye landsbyer kommer i løbet af middelalderen.

Nårup er nævnt første gang i 1383. Nårup betyder den nordlige udflytterby, og den er udflyttet fra Verninge. Gårdene i byen ejedes af adelige familier, bl.a. Ulfeldterne på Hagenskov og Bielkerne på Frøbjerg. Kun tre af gårdene var kirkegods, der senere blev krongods.

Hjelmerup er anlagt omkring år 1000, navnet betyder Hjalmar's bebyggelse.

Marknavnet »Gammeltofte« vidner om en tidligere bebyggelse. Sct. Hans Kloster ejede flere gårde, og Dalum Kloster havde to gårde. Næsbyhoved len havde en gård.

Solevad er nævnt første gang i 1510, navnet betyder »det sølede vade-sted«. Navnet hentyder til byens beliggenhed ved det vigtige vadested over Holmehave bæk. Solevad er udskilt af Hjelmerup by.

Hagenskov ejede en enkelt gård og Ivernæs (det senere Wedellsborg) ejede 2 gårde, der senere også kom i Bjelkefamiliens eje, resten af gårdene ejede Sct. Hans Kloster og Dalum Kloster.

Bregmose er udskilt fra Langsted ejerlav. Navnet hentyder til plantenavnet bregne. Byen er nævnt første gang i 1461. Besiddelsesforholdene har været meget spredte, dels adelige besiddere bl.a. Søholm og dels Sct. Hans Kloster.

Gundestrup er udskilt fra Render. Ligesom Tommi fik sin udflytterby får Gunnar sin. Sct. Knuds Kloster og Dalum Kloster ejede gårdene i byen. Når Tommerup kommune i dag ikke har en eneste herregård, må det nok tilskrives historiens tilfældigheder, for mulighederne har været her.

I Verninge har man skriftlig belæg for det nu forsvundne Verningsholm, der formodentlig har haft en placering i vådområdet i det nuværende Holmehave; ligesom præstegårdsjorden Fruerløkken formodentlig har tilhørt dette gods.

Tallerupgård er nævnt første gang 1383, hvor Anders Sivendsen arver den sammen med Verningsesholm. Tallerup er betegnet »Curia« og det hentyder til et anlæg af en vis størrelse. Navnet kan betyde flig, flap eller tunge og hentyder til beliggenheden på et fladt område i Brøndeådal, der skyder sig ind i det bakkede landskab, som en tunge.

I løbet af middelalderen sker der også meget med bebyggelsen i Tommerup sogn. Her egnede det skovklædte bakke-land sig ikke til landsby anlæggelser, men

der opstod i middelalderen et stort antal enestegårde.

Store Tobo er nævnt første gang i 1510, navnet er muligvis afledt af mandnavnet Toki. Store Størmose og Store Appe er ligeledes anlagt i den sene middelalder.

Hvor finder vi middelalderens spor i dag?

De fornemste spor af middelalderen finder vi i de middelalderlige kirker. Kirken i Verninge er indviet til Sct. Michael, der ofte var skytshelgen for de tidlige kirker. Den nuværende kirkes ældste dele er fra ca. 1100 med skib i kampesten. Denne bygning har haft apsis. Et mandshoved fra denne periode er bevaret på sydmuren af kirken. Kirkens romanske døbefont fra ca. 1100 er også bevaret. Korbuekrusifikset er fra ca. 1500.

Brylle kirkes ældste dele er også romanske. På nordsiden kan man stadig se spor af de oprindelige små vinduer. Kirken har i den tidlige middelalder bestået af skib, kor og en apsis, der senere er nedrevet. Granitfonten er kirkens ældste inventar og formodentlig ligeså gammel som kirken selv. Korbuekrusifikset er fra 1450'erne. Tommerup kirke har, som det fremgår af billedet, lignet Brylle meget. I 1400-tallet fik kirken et lavt klokketårn i vest. Døbefonten er romansk, og korbuekrusifikset er fra ca. 1400.

Kirken blev stærkt ombygget i 1920. Ved denne lejlighed blev kirken forsynet med nyt tårn og sidekapel.

Voldsteder kaldes de jordanlæg, der er tilbage af de middelalderlige borge og befæstningsanlæg.

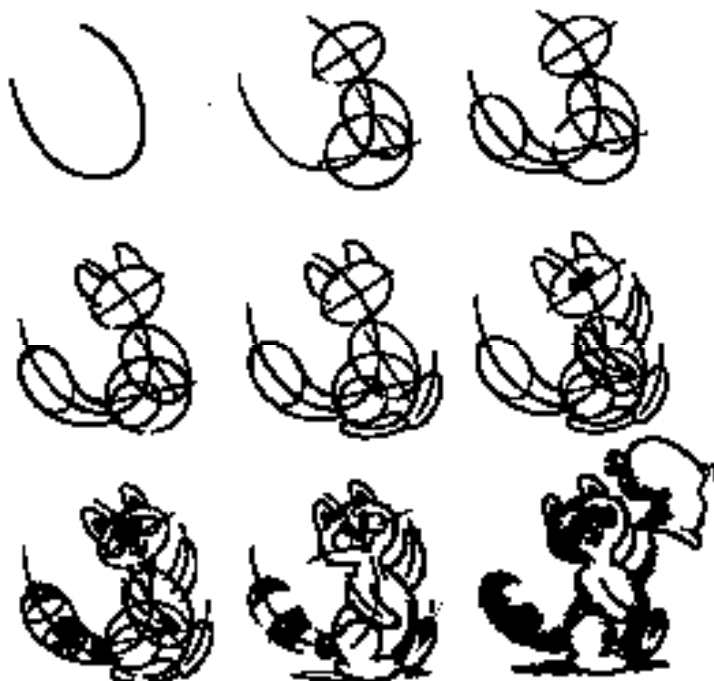
Ved Voldsgård er der et flot anlæg, en såkaldt motte. Motterne har været bebygget med et lille tårn af træ eller sten, hvor man kunne søge tilflugt, når fjenden kom. På ladegårdsbanken ligger den nuværende gård. Voldsgårdanlægget er nok fra ca 1100.

I Høgsholt skoven findes også et markant voldsted eller snarere to voldsteder. Det ene er et lille motteanlæg, det andet er en kvadratisk borgplads på ca. 80 x 80 m. Kampstenen, der stadig findes i området, er måske rester af sydsten. Om de to

voldsteder har eksisteret samtidigt ved vi ikke.

Høgsholt omtales første gang i 1484. Gården var ejet af forskellige adelige familier. I 1500-tallets slutning kom den under Hvedholm ved Fåborg, og fra 1600-tallets første halvdel kom den under Brahesborg, der stadig ejer skoven. En efterfølger af den middelalderlige gård blev ødelagt under Svenskekrigen.

I Femtningen skov er der for nylig fundet et voldsted, dette voldsteds alder kendes slet ikke. Af det gamle Tøllerup, Tøllerupgård, er der kun rester af en voldgrav tilbage. Beliggenheden af Væringeholm er ikke stedfæstet.

Glatte og gode katte

Electrolux
Nyborg

ELECTROLUX NYBORG A/S
ØSTERBRO 4
DK-5690 TOMMERUP
Tlf. 64 76 12 34
www.nyborg.com

en del af ELECTROLUX PROFESSIONAL

Broholm, der var enestegård tilhørte i Middelalderen Dalum Kloster, Broholm er nævnt første gang 1510.

Bågegård kan følges tilbage til midten af 1400-tallet, da den hørte under Frøbjerg. Nævnt 1472 som Bogaa.

Ved Skovstrup er der fundet meget middelalderligt grågods (grå potteskår). Dette kunne med bebyggelsesnavnet Pindstoft tyde på en nedlagt bebyggelse. Ussellusene, det nuværende Skovstrup, kendes først fra 1600-tallet. I skoven ved Skovstrup er der fundet en mølledæmning, der kunne tyde på en middelalderlig bebyggelse.

På Voldsgård voldsted og i Høgsholt skoven er der offentlig adgang og kirkerne er åbne dagligt, også om søndagen! Der er nok af muligheder i Tommerup Kommune for at møde middelalderen.

Julens glæde

Et adventsbillede fra 1821

Af Lise Brun

Illustrationer: Alf Larsen

Hr. Thorkild løftede hovedet fra den prædiken, han sad og arbejdede på og lyttede ud i rummet. Lyden af en klar stemme, der nynnede på en taktfast melodi nærmede sig hans studerekammer. Med et lille smil lagde han pennen fra sig og lænede sig tilbage i stolen og belavede sig på at besvare den forsigtige banken på døren med et venligt: »Kom kun ind, Helene!«

Det var ganske rigtigt hans hustru, der nu trådte ind. Præstefruen var, selv her i sit tresindstyvende år, stadig rank af skikkelse og med en let gang. Vist var hun efter seks børnefødsler blevet noget fyldigere og håret var grånet, men ansigtstrækkene var stadig fine og glatte. Lige nu blussede kinderne og hendes øjne strålede af fornøjelse. Hun bar på en bakke, hvorpå der nydeligt var arrangeret en kop kaffe og en assiet med nybagte vafler.

»Jeg tænkte, at I nok kunne trænge til lidt fast føde« sagde hun, idet hun stil-

lede bakken foran sin mand lige oven i den halvfærdige prædiken. »Vi har bagt og regeret i køkkenet hele dagen, så jeg synes, at I skal sætte smag på resultatet af vores møje. Pigerne er ved at rydde op og stable bagværket, så nu kan jeg også tage et lille ophold i travlheden« Hun satte sig i en stor læderstol på den anden side af skrivebordet. Så glattede hun lidt på kappen, der dækkede det smukt opsatte hår og så smilende over på ham. »I tilgiver vel, at jeg afbryder jeres dybe tanker, men vafler smager nu bedst, når de lige er bagt.«

Hr. Thorkild smilede tilbage, tog en mundfuld af det sprøde bagværk med syltetøj og sagde: »Det er jo en festspise og I kommer aldrig til ulejlighed. Jeg tænkte netop på, hvad I gik og syslede med, for jeg kunne jo høre skramlen og klirren fra køkkenet. Vores julegæster skal nok vide at sætte pris på jeres bagværk; men I har vel ikke glemt også at bage nok af brød, så vi har noget at give til de fattige, der kommer til vores dør?«

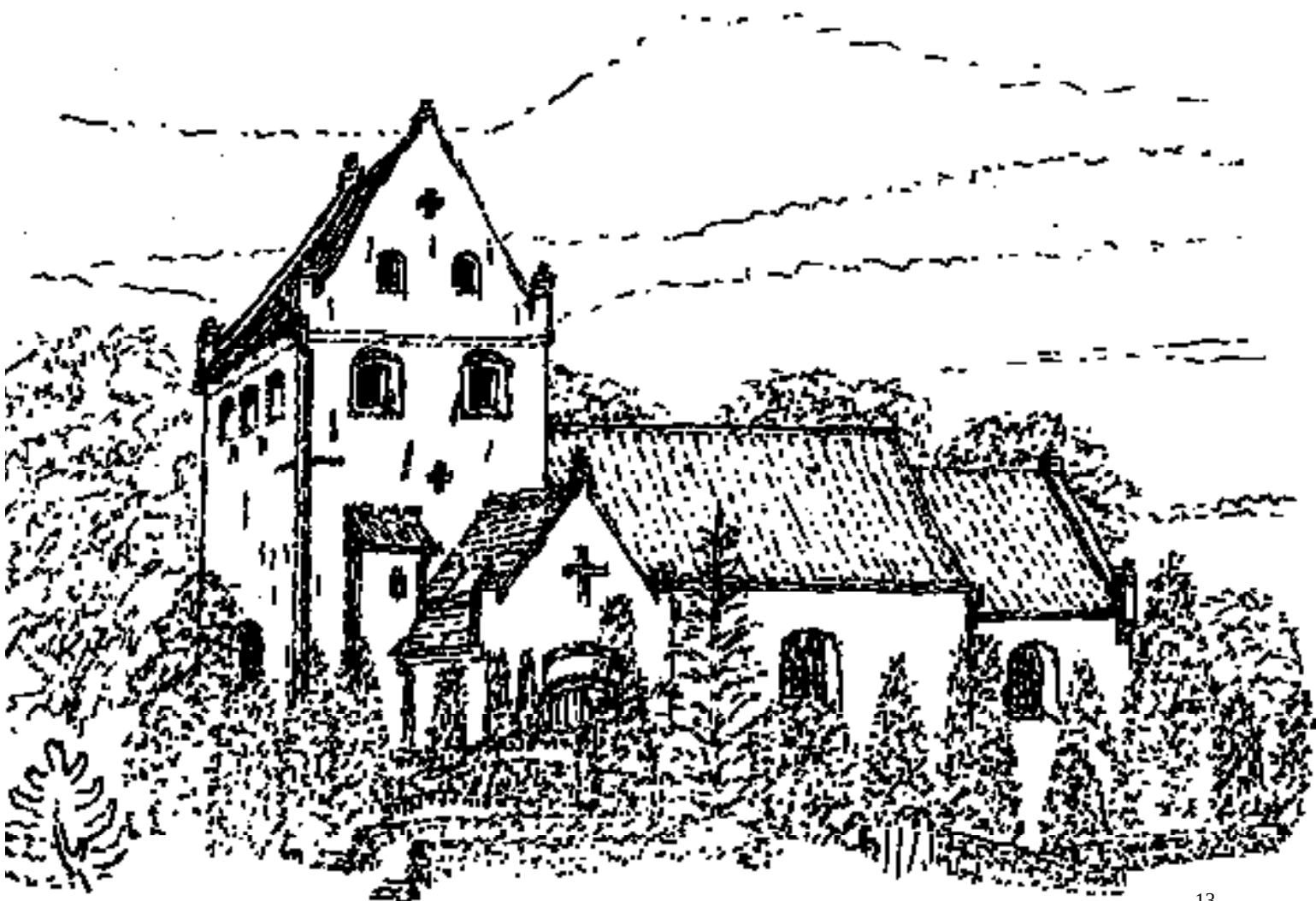
»Nej, vist ikke,« svarede hun, »der er bagt hvedebrød og prossekager, så vore egne

folk kan få og ingen betler skal gå forgæves til vores dør i juletiden. Vi har også lavet æbleskiver til børnene, der kommer og synger for vores dør.«

»I er en godhjertet og dygtig kone, min kære. Det er en lykke, at jeg fik lov at ægte jer - og livet har skænket os blide kår. Jeg takker daglig Gud for min gode skæbne.«

»Også jeg,« sagde hun, »da jeg blev enke på Sct. Thomas, var det en trøst i min sorg, at jeg vidste, at der var sørget for mig - at jeg skulle ægte min salig mands efterfølger, men at denne efterfølger i præsteembedet skulle blive netop jer, kære husbond, er blevet en lykke, jeg ikke havde turdet forvente.«

»Og nu har vi været gift i tredive år, godt og vel,« sagde han og fortsatte med et glimt i øjet, »ja, havde I været en uskon og gammel enke, havde jeg vel betakket mig for at gå ind i præstekaldet dengang. Tænk, om I havde været så gammel, at I ikke havde kunnet skænke mig børn af mine egne, eller om I havde været så styg, at jeg slet ikke ville kende jer. Det

havde været en ulykke, også selv om I nok så meget var datter af en justitsråd, mens jeg blot havde en theandler som fader.«

»Så gjorde I altså en god handel - som theandlerens søn, da I ægtede mig?« spurgte hun drilsk.

»Javist,« svarede han, »men I kalder mig vel ikke derfor en kræmmersjæl?« Mere alvorligt fortsatte han: »Jeg følte hengivenhed for jer, fra den første gang jeg så jer. Siden var jeg lykkelig over, at en så munter sangfugl ville have sit bo hos mig. For øvrigt, hvad var det for en sang, I just nynnede på?«

»Åh, den!« Hun rejste sig og glattede på forklædet, »Det er en ny sang, som Grundtvig har skrevet i anledning af Kristian Prangs afrejse til Vestindien.«

»Hvad handler den om?« spurgte hr. Thorkild, »jeg har hørt, at han ellers har travlt med sin oversættelse af Saxos danmarkshistorie. Er det en åndelig sang, ligesom »Påskeliljen?« - Næh, for resten, den melodi, I nynnede, virkede ikke særlig passende til kirkebrug.«

»Det er en sang om vort fædreland og dets folk,« sagde hans kone, »i et af versene hedder det således,« og hun gav sig til at nynne:

»Langt kønnere egne, vil gerne vi tro,
kan fremmede udenlands finde;
men dansken har hjemme, hvor bøgene gro
ved strand med den fagre kærminde
og dejligst vi finde, ved vugge og grav,
den blomstrende mark i det bølgende hav.«

Hun brød af og så spørgende på sin mand: »Er det dog ikke så kønne og ligefremme ord om fædrelandet? Jeg finder, at det må give dem hjemme, som drager ud til fjerne steder. Og for os i Danmark er det vel en trøst, at vort land nok kan stå sig i sammenligning med andre lande.«

»Derpå har jeg aldrig tvivlet,« sagde præsten, »men længes I trods alt ikke af og til efter den eksotiske natur og det varme sollys på Sct. Thomas?«

»Jovist,« svarede hun. »Når dagene bliver korte og grå og snestorme gør vejene ufremkommelige, kan jeg forestille mig at gå under den solklare blå himmel derude...«

Han afbrød hende: »Den blå himmel! - Den har jo Grundtvig også skrevet om, ganske vist er det den blå stjernehimmel og stjernen over Bethlehem, men det er dog en lys og munter sang. Den må vi da synge ved julegudstjenesten. Det vil især opmuntre børnene, tror jeg.«

»Så må I hellere tale med skoleholderne først, at de får indprentet børnene sangens ord,« sagde fru Helene smilende, »og nu må jeg tilbage til mit virke. Vi skal have de sidste brød lagt til afkøling på dynerne.«

»Så bliver sengen både lun og velduftende at komme i,« sagde han muntert, »men lige nu beder jeg jer om at sende Marie herind og lade hende fyre lidt mere

på kakkelovnen, så at jeg kan skrive min prædiken færdig, uden at mine fingre fryser til is.«

»Det skal ske, kære husbond!« Hun kniksedede ungpigeagtigt for ham, tog kaffebakken og forlod studereværelset. Han lyttede efter hende. Jo - nu hævdede hun igen stemmen i sang, mens hendes trin fortabte sig i det fjerne. Han så eftertænksomt frem for sig. Vist var han en lykkelig mand. En elskelig kone, børn, der var bragt godt i vej, velvilje fra sine overordnede side og agtelse blandt de fleste af hans menighed. De fleste, ja, men der var dog uvilje blandt nogle.

Han lagde papirerne med sin prædiken lidt til side og greb efter et brev, som var tilgået ham tidligere. Det var fra domprovst Lütken, som i foråret havde været på besøg for at besigtige forholdene i Brylle Kirke. Hr. Thorkild mindedes kun alt for godt årsagen. Efter udskiftningen havde en del gårde solgt jord fra. Hvor der tidligere var 42 gårde med tilligender, var der nu 142 hartkornsejere. Særligt i Brylle by var der nu mange nye ejere af mindre jorder.

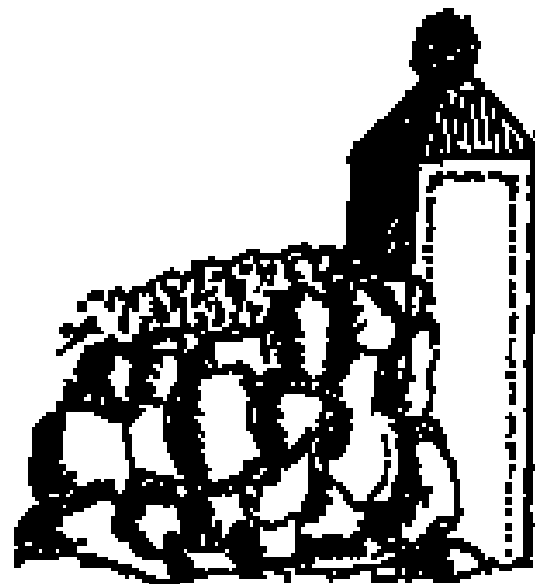
Fra gammel tid var det jo skikken, at de, som havde flest hartkorn, sad fremmest i kirkestolene og det havde ingen haft ondt af; men nu, hvor nogle af de store gårdmænd havde solgt fra, havde nogle af dem mindre arealer end folk, som sad bag dem i kirken. Nogle af disse sidstnævnte blev gnavet voldsomt af misundelsens orm og mente, at de havde ret til at rykke frem foran deres tidligere »overmænd«. Hr. Thorkild sukkede let. Han selv havde været mest tilbøjelig til at lade tingene være som forhen, men han måtte jo sande, at det ry, som Bryllefolket havde for at stifte uro og tvistigheder, ikke var helt ubegrundet. Han havde forsøgt at få de utilfredse til at nøjes med en slags mellem løsning: Man kunne omfordele stolene blandt dem, som boede i selve byen. Netop der var husenes antal øget mest. Hans anstrengelse nyttede intet og derfor havde han bedt domprovsten stå sig bi.

Selv fandt han, at det var et større problem, at kirkestolene dårligt kunne rumme alle, der kom til gudstjenesten om søndagen. Det havde han talt med kirkeejeren søn, Hans Christian Andersen til Lille Stærmosen om. Denne mente, at man måske skulle opføre pulpitter langs kirkens vægge, der kunne så gårdmændenes folk sidde. Dette huede ikke rigtigt hr. Thorkild - og han blev støttet deri af domprovsten. Erfaringen fra andre kirker havde vist, at når de unge karle og piger således blev anbragte uden for husbonds og madmors rækkevidde, glemte de alt om at lytte andægtigt til præstens prædiken. I stedet gantedes de indbyrdes, fandt på gale streger som at skyde papirkugler mod hinanden tværs under kirkens loft, ja, det var oven i købet sket, at nogle karle havde spyttet sovsen fra deres skråtobak ud på pulpiturets gulv.

Nu var det sådan, at den foregående

kirkeejer, Hans Christians far, ved sin død i 1815 havde ladet ejerskabet overgå til sin enke. Hun skulle så, når tiden var inde, give sønnen skøde på kirken, så selv om han blev sognefoged efter sin far og førte et stort ord, måtte han i spørgsmål om kirken lade sin mor råde. Også selv om han i det praktiske stod for arbejdet med den. Den gamle enke fandt domprovstens indvendinger mod pulpitter ganske fornuftige, den slags fjas og griseri hørte ikke hjemme i Guds hus. Dermed var den sag afgjort!

Til gengæld måtte hr. Thorkild affinde sig med, at en omfordeling af kirkestolene skulle finde sted. Det var netop det, som Lütkens brev handlede om. Han selv kunne nok leve med det lille nederlag, men han frygtede lidt reaktionen hos de folk, som nu måtte sætte sig længere nede i kirken. Han kunne da også forvente, at nogle, der var blevet rykket frem

i stolerækkerne, ikke ville undlade at hovere over dem, som de tidligere sad bagved. Han tænkte, at det vel var mennesskeligt nok, men ikke synderligt kristent. Måske kunne han i sin prædiken med sine ord gyde lidt olie på de oprørte vande. Han lagde atter brevet fra sig og trak sine arbejds-papirer hen til sig, for han måtte se at give sine ord den rette form, men før han nåede at dyppe pennen, blev han igen forstyrret. Det var deres gamle pige, Marie, der kom ind med en kurv med store brændestykker. Hun værdigede ikke præsten et blik, men styrede lige hen mod den store kakkelovn, åbnede dens låge og fyldte brændsel ind, smækkede igen lågen i og rykkede kraftigt i spjældet, så asken kunne falde ned i askeskuffen. Så rejste hun sig, børstede hænderne mod hinanden og først da vendte hun sig om mod hr. Thorkild.

»Sådan!« sagde hun bidsk, »nu kan pastoren vel holde varmen et stykke tid igen. Men næste gang må pastoren hellere bede karlen om at komme, for vi har ikke mere

brænde inde og mine gamle gigtbæn kan ikke lide at komme ud i kulden til brændestakken.«

»Herregud, Marie, plager gigten dig nu igen?« sagde præsten medfølende, »du har vel sagt det til fru Helene, har du ikke? Så hun kan give dig noget gammelt med hyldesirup. Det giver varmen indefra, ved jeg.«

»Næh, jeg vil da så nødig give fruén besvær, nu hvor vi har så travlt med juleforberedelserne,« sagde den gamle, »en skal jo opfylde sine forpligtelser og der kunne jo være folk, som syntes, at man var blevet helt affældig og tjenlig til fattighuset. Næh, gamle Marie skal nok stræbe at klare, hvad hun skal; men brændet er tungt, så det er vel mandfolkearbejde.«

Hr. Thorkild lo lidt lunt, han kendte nok Mariés hang til at brokke sig ind imellem. Hun havde tjent hans forgænger vel og havde nu været hos dem i ti år. Han vidste også nok, at hendes angst for at blive sat fra sin bestilling var vokset i de sidste år. En tjenestepiges løn levnede ikke mulighed for at spare noget synderligt op til alderdommen, så hvis ikke hendes familie tog sig af hende, måtte hun lade sig forsørge af fattigvæsenet. Det var usle udsigter for sådan en enlig gammel pige, så han lændede sig frem i stolen og sagde indtrængende: »Marie, du må vide, at vi ikke tænker på at sende dig bort fra os. Du har været hos os i mange år nu og altid været tro og pligtopfyldende. Du har dit hjem her hos os, også når kræfterne svig-

ter dig. Det har du mit ord på! - Og giv så karlen besked om at hente brænde ind.«

Gamle Marie så undrende på præsten. Så megen godhed var svær at fatte. Hun fik tårer i øjnene, mens et smil banede sig vej gennem de bitre rynker om munden: »Vorherre velsigne jer for de ord, hr. Thorkild! I har lettet mit hjerte for en svær byrde. I skal have så mange tak - og nu kan jeg gå julen så glad i møde.«

Hun greb den tomme brændekurv og forsvandt ud i gangen og hendes trin lød rappere, end da hun kom, hvad enten det så var på grund af den tømte kurv eller på grund af præstens løfte.

Hr. Thorkild rejste sig og gik hen til vinduet, hvor han trak de tunge gardiner en smule til side for at kigge ud. På denne årstid var det tidligt mørkt, men i de firkantede lyspletter fra vinduerne i køkken og bryggers kunne han se de visne blade hvirvles rundt af den kraftige blæst. Godt, at han kunne blive inde i sit lune kammer. Han søgte at spejde længere ud i mørket, men trådte forskrækket et skridt tilbage, da han hørte et skud. Han besindede sig dog hurtigt, da han umiddelbart efter hørte en ophidset gøen, men ikke fra deres egen gårdhund. Nej, det var Niels Rasmussens hund, han hørte. Så havde Niels altså igen været på jagt efter en mår. Det var han dygtig til og hunden med. Den jog måren op i et træ, hvorpå dens ejer nemt kunne få ram på skadedyret. Hvor mange af dem, Niels havde skudt gennem årene, havde præsten ikke så nøje

rede på, men det blev vel snart op mod de hundrede. Jo, den mand kunne nok fortjene en anerkendelse for sin indsats.

Han spejdede atter ud i mørket og denne gang så han en lille lysprikk, der hastigt kom nærmere. Han kom i tanker om, at han jo havde bedt skoleholderen fra Brylle, Adolfsen komme til sig. Siden hans overflytning fra Vemminge til Brylle havde præsten haft mange gode samtaler med denne dygtige mand. Ud over at han var en dygtig underviser i kristendom og læsning, var han også en sand regnemester. Mod lidt ekstra betaling delte han ud af sin viden til »regnedrenge« fra hele egnen. Selveste biskoppen havde da også belønnet ham med en pengegave for dette. Ikke mindre end tolv daler i skinnende kobbertoskillinger, som lunede godt i det beskedne hjem.

Det var nu ikke skolesager, han denne gang ville drøfte med Adolfsen. Han trak atter gardinet for og gik hen og tog en pibe ned fra pibebrættet, før han satte sig ved bordet og ventede på, at skoleholderen skulle træde ind. Det gjorde han et øjeblik efter og hilste høfligt goddag og præsten fik ham hurtigt bragt til sæde over for sig. Så stillede han tobakskrukken frem midt på skrivebordet og opfordrede sin gæst til at tage et stop sammen med ham. Tilbuddet blev modtaget med tak og mens de begge stoppede deres piber og fik ild på ved hjælp af en fidibus, der blev tændt ved kakkelovnen, så præsten på Adolfsens hænder, der smidigt og behændigt

beskæftigede sig med pibestopningen. Vel var manden dygtig til at arbejde med sit hoved, men også hans fingersnilde var betydeligt. Det måtte være en slags arv fra hans fader, der havde været bødker i Nårup.

Adolfsen syslede roligt med sin pibe og efter et par dybe drag på den så han afventende på præsten, som nu tog ordet: »Ja, Adolfsen, jeg har bedt jer komme, fordi jeg har et hverv, jeg vil bede jer om at udføre for mig. Jeg ved, at I bruger en del af jeres fritid til at lave ure og nu vil jeg gerne, om I ville lave et til mig. Det skal være en gave til min kære kone, så hun må ikke få noget at vide om det.«

»Mener pastoren, at det skal være et otte-dagsværk og har I nogen særlige ønsker om, hvordan det skal se ud?« spurgte Adolfsen.

»Ja, et otte-dagsværk må det være og gerne pynteligt med udskæringer i kassen. Jeg tænker, at det skal anbringes i stadsstuen,« sagde præsten, »hvad slags udskæringer I vil lave, ved jeg ikke, men motiverne må være muntre og smukke. De skal passe til modtageren og det er I vel mand for at finde ud af.«

»Jeg vil lade fantasien råde,« svarede Adolfsen, »det skal være mig en kær opgave. Jeres hustru fortjener det bedste, jeg kan yde. Giv mig blot tid nok til arbejdet, så skal I nok blive tilfreds.«

»Det skal du få,« sagde hr. Thorkild, »og fortæl mig så, hvordan det står til hjemme hos jer. I er forhåbentlig ved godt helbred?«

»Ja, vi er blevet forskånet for sygdomme, børnene er kommet vel i vej, så bortset fra nogen gigt, har vi det godt. Børnene i skolen er flinke og kommer som oftest fuldtalligt. Kun enkelte udebliver af og til, når vejret er for slemt. Det er selvfølgelig dem med den længste skolevej,« sagde skoleholderen.

»Også her står det godt til,« sagde præsten, »det skyldes i vid udstrækning min kone, som altid har været mig en trofast støtte. Jeg må dog sige, at som præst har jeg da af og til nogen bekymring.«

»Folk møder da flittigt op i kirken og synger godt med på salmerne, så hvad mere forlanger I,« spurgte Adolfsen.

»Netop salmesangen er en af mine bekymringer! Det bringer forstyrrelse i andagten, at Thobosmeden holder fast ved at synge efter den gamle salmebog, mens alle andre synger efter den nye. Han laver også andre spilopper under gudstjenesten og gør det svært for mig at samle tankerne under min prædiken.«

»Han er blevet noget sær og stivsindet med årene,« indrømmede Adolfsen, »men et godt hoved har han nu altid været og den plov, han har opfundet, har vundet ry vidt omkring for sin brugbarhed. Det må vel holdes ham til gode.«

»Den hellige skrift siger, at vi skal tilgive vores fjender,« sagde præsten, »men det er ikke altid lige nemt. - For øvrigt er jeg endnu mere bekymret over »de hellige« som samler sig i Pindstofte. Den gamle

Thobosmeds drengestreger er for intet at regne i sammenligning med den skade, som deres sammenkomster kan forvolde.«

»Men det er da, såvidt jeg ved, ganske fredelige folk, der samles om oplæsning af religiøse skrifter og salmesang,« mente Adolfsen, »hvad skade skulle de kunne gøre? Er det ikke kun godt, at folk samles i Jesu navn?«

»Jo, men jeg mener jo, at det skal de gøre i kirken ved gudstjenesten. Ikke hjemme i stuen hos dem selv. De forsømmer kirkegangen og lytter i stedet til ganske ulærde mænds tale og hvis det bliver ved, kommer kirken til at stå tom om søndagen,« påstod præsten, »men biskoppen var ikke af samme formening, så han synes, at det må være tilstrækkeligt at påbyde, at der er højst seksten mennesker tilstede ved disse private samlinger. Det må jeg så bøje mig for, men bekymret er jeg.«

Adolfsen skiftede emne: »Hvordan går det med jeres børn? Kommer nogen af dem her til jul?«

Præsten klarede op: »Min datter Sophia og hendes mand og børn kommer for at tilbringe helligdagene sammen med os. Vi ved ikke bestemt hvilken dag, men min kone har gjort klar til dem, så de kan komme når som helst.«

»Ja, og så får I vel også en god snak med hendes mand, Niels,« ytrede Adolfsen, »han skal være en meget kyndig mand ved de fynske skolelæreres seminarium, har jeg hørt.«

»Det er han og han har rigtigt ordet i sin magt. Han bliver nok professor en skønne dag. - Min søn Jens Nicolai, der er lærer i København kommer også og jeg har bedt ham om at prædike ved gudstjenesten anden juledag. Han har sin embedseksamen, men er endnu for ung til at blive kaldet som sognepræst, men det vil være godt for ham at holde sine kundskaber vedlige.«

»Jeg må afsted til Brylle igen,« sagde skoleholderen, »heldigvis får jeg vinden i ryggen. Jeg siger tak for bestillingen af uret. Jeg skal nok vare min mund, at ikke et ord derom skal nå præstefruen, før tid er. Guds fred og god aften, hr. Thorkild.«

»Jeg følger jer ud,« sagde præsten og rejste sig, »I skal have lidt klejner med af vor mors hjemmebagte og jeg tror, det er tid for kvældsmeden snart, så min prædiken får vente lidt.«

Lige idet de trådte ud i køkkenet, slog den varme duft af nybagt brød og kage dem i møde som et varsel om kommende juleglæder. Præstefruen så smilende op fra de klejnedåser, hun var ved at fylde og drejede på sin mands opfordring hurtigt et kræmmerhus, som hun gavmildt fyldte med både klejner og pebernødder. Hun rakte de gode sager til Adolfsen og bad ham hilse derhjemme. Han trak i sine støvler, slog kraven op til værn mod blæsten og greb efter sin lygte.

Netop i det øjeblik hørtes en skramlen ved døren og lyden af skingre børnestemmer nåede deres ører. Det var fattigbørnene,

der kom for at synge julen ind og for at tigge sig godbidder fra de bugnende køkkener i sognet. Klart lød deres stemmer i den kolde aften:

Jeg holder min hånd for himmelens dør,
får jeg lidt, så kommer jeg tit,
får jeg meget, så kommer jeg aldrig mer.

Fru Helene gik hen og åbnede døren for den syngende skare. Der stod de, fattigbørnene, røde i kinderne af blæstens bid, nogle vel noget snotnæsed, men alle med et forventnings skær i øjnene. Hun fik dem hurtigt gennet indenfor i varmen og lukkede døren mod kulden. Glade, men også lidt forlegne så de op på både præst og skoleholder, for dem havde de ikke ventet at se i køkkenet. Kunne de nu vente en straffetale for at have larmet for meget? - Ja, lille Marius stod såmænd og trippede uroligt, for mon skolelæreren nu ville røbe for præsten, at han ikke havde lært sin lektie ordentligt i dag, så han selv derfor ingen kager ville få?

Men så tog fru Helene og gamle Marie fat på at fylde i deres medbragte poser og også pastoren hjalp til og sagde et par venlige ord til hver især, mens den ellers så strenge skolemester smilende så til. Benovede over mængden af gode sager trak de sig omsider tilbage efter at have takket deres velgørere med skæve buk og klodset nejen. Og tænk, Adolfsen fulgte dem på vej og lyste for dem med sin lygte. Igen sang de og med jubel i stemmerne:

Julen fører ret plaser, vi får nok at æde,
Når det lystig frys og sner,
så kører vi i slæde.
Men til gæst hos vores ven,
der vi glædes hver og en,
Får og der at smage Gud den prossekage!
Øllet er som honning sød,
sødere den brune mjød, det er gode dage.

Præsteparret stod og så lidt efter dem i den åbne dør, glade over at kunne glæde andre.

Fru Helene sagde: »Nu drog julen ind hos os.«

Hr. Thorkild gav hende ret: »Og du er en af dens gode engle, min egen.«

Gamle Marie kom farende hen til dem og sagde hvast: »Skal I lukke al den gode varme ud. Pastoren skulle hellere passe på sin stemme, at han ikke forkøler sig, så hans prædiken ikke kan høres på søndag.«

Hr. Thorkild svarede: »Du bliver dog dig selv lig, gamle Marie! Barsk i mælet, men blød om hjertet, ikke sandt?«

Marie svarede ikke, hun lukkede bare døren temmelig bestemt og gik foran præsteparret ind til komfurets varme, hvor hun fandt sin bedste juleglæde.

Livet under den 2. verdenskrig

Rasmus Andersen - Render, har netop færdiggjort en bog om Brylle Sogn i 1990-tallet. Med tilladelse bringer »Jul i Tommerup« her et udsnit af bogen, som vi varmt kan anbefale alle med lokalhistorisk interesse.

Det følgende er nedskrevet efter hukommelse, altså personlige erindringer.

I august måned 1937 kom der her til egnen nogle unge tyske jøder, der tilhørte den såkaldte »zionistbevægelse«, hvis formål var, at jøderne igen skulle bosætte sig i Palæstina, som var deres oprindelige land. Det var Hitlers forfølgelse af jøderne, som var begyndt nogle år før, der var grunden til, at de kom her til Danmark. De skulle arbejde ved landbruget og være her højst et par år, inden de skulle rejse til Palæstina. Der kom vist først en 15-20 stykker, som opholdt sig på de lidt større gårde. Senere kom de også ud på de mindre ejendomme. Kredsen her blev kaldt »Bellingekredsen«, og det var Rs. Borreby på Borreby Møllegård og Nielsen på Store Dannesbo, der havde været kontaktmænd og fået dem til egnen. Det blev i Brylle præstegård, i den østre fløj, at de fik deres samlingssted. Her mødtes de nogle gange om ugen, så det blev ligesom her de hørte til. Den 9. april 1940 var en slem dag for dem, som den var for os alle. Deres fortvivelse var stor, og de var meget rådvilde med hensyn til, hvor de skulle være, så de kørte rundt til hinanden og ville ligesom skjule sig. Men efterhånden som der ingenting skete imod dem fra besættelsesmagts side, faldt der ro over dem igen.

Alfred Kahn. Jøde i Danmark under 2. verdenskrig.

Da jødeforfølgelsen satte ind her i Danmark i efteråret 1943, var flere af dem rejst fra egnen, vistnok til Sjælland, hvorfra de senere kom til Sverige. Men der var stadig nogle tilbage her på egnen, og de undgik ikke alle Gestapo og det, der fulgte efter i de tyske koncentrationslejre. De, der kom tilbage igen i sommeren 1945, var meget mærkede af opholdet i Tyskland.

Historien om de unge tyske jøder, som kom hertil for at arbejde ved landbruget, hvad de ikke havde gjort før, og som nu var på vej til en ny fremtid i deres oprindelige land, fortalte os noget om, hvad der skete i vores store naboland mod syd. Det var, som en mand sagde »ét pust fra den store verden«, en verden som vi ikke kendte ret meget til dengang, men som vi desværre efterhånden fik en del at vide om, nemlig nazisternes regime i Tyskland.

Men det, som nok optog os mest, mens de tyske flyvemaskiner fløj tre og tre i formation fra syd mod nord fra tidlig morgen den 9. april og i dagene derefter, var, hvad der skete ved grænsen, hvor de danske soldater var med. En af dem, der var med her fra sognet, var Jens Christensen, Fredensborg, som blev såret i det ene ben. Så var der også uvisheden om, hvad der ville ske fremover, og uvisheden om, hvordan forholdene virkelig var, for som redaktør S.P. Qvist skrev det i Fyns Tidendes leder den 10. april 1940:

»Under så vanskelige forhold som ingen sinde før i bladets historie, når Fyns Tidende i dag ud til sine læsere.«

Og disse vanskelige forhold for pressen fortsatte under hele krigen. For landbruget var forholdene sådan, at tilførslerne udefra af foderstoffer, kunstgødning m.m. standsede, og der indførtes allerede det første år afleveringspligt på et vist kvantum korn fra hver landejendom over en vis størrelse til fastsatte priser for foderkorn og brødkorn. Rationeringerne på fødevarer, brændsel m.m. virkede ikke så hårdt for landbrugere som for dem, der skulle indkøbe disse livsfornødenheder. En anden ting, som mærkedes allerede den første sommer og som varede ved så godt som hele tiden under besættelsen, var mangel på arbejde, til dels forårsaget af mangelen på råvarer. Nogle blev tilbudt arbejde i Tyskland og senere også ved tyskernes anlægsarbejder, flyvepladser o.lign. herhjemme. For at modvirke dette, blev der af staten sat tilskudsarbejder i gang, f.eks. vejarbejder. Her i Brylle blev således Stærmosevejen forbedret og reguleret fra Broholm kirke og ud forbi Gamle Stærmose. Det var

Jøde i Danmark under 2. verdenskrig. Tekst på billedets bagside: »Til en erindring fra Ruth og Fred«.

et stort arbejde, der omfattede anlæg af et helt nyt stykke vej igennem Broholm Skov og igennem tørvemoserne ved Tobo Smedegård. Ligeledes som tilskudsarbejde blev der anlagt en sportsplads på grænsen mellem Brylle og Gundestrup til brug for hele sognet.

Den blev indviet den 20. juni 1943 med gymnastikopvisning og håndboldkamp og med tale af sognerådsformand Laurits Christensen.

Men det var ikke til alle, der kunne skaffes arbejde på denne måde. Der var nogen, der måtte søge andre steder hen, bl.a. til brunkulslejerne i Jylland mellem Brande og Herning. Det var ikke nogen ufarlig arbejdsplads, og det kostede undertiden menneskeliv, når der skete skred i jordlagene. Søren Jørgensen fra Frankfri, der arbejdede derovre sammen med andre fra egnen, var en af dem, der mistede livet på denne måde.

Ved hovedvej 18 syd for Herning er der indrettet en mindeplads for de brunkulsarbejdere, der omkom i lejerne i de tre kommuner Rind, Arnborg og Brande.

Der er rejst en stor mindesten med følgende inskription:

»Arbejdets sønner, hvis lod blev en død I kampen for det daglige brød.«

Desuden er der rejst en sten for hver af de omkomne med deres navne på.

I de to sidste krigsår var forholdene ikke så rolige mere. Der var folkestrejker i de større byer, og i Odense blev der efterhånden foretaget mange sabotagehandlinger,

som kastede skygger også i Brylle. Efter den 29. august 1943 var der undtagelsestilstand med forbud mod at færdes ude efter et bestemt klokkeslæt.

I eftersommeren 1944 var der indkvartering af tysk militær i nogle uger forskellige steder i Brylle. Det var sognefogeden, der gav besked herom, og der blev indkvarteret soldater i forsamlingshuset, i forskolen, i møbelhandlen, på Bryllegård og måske flere steder. Hvad formålet og meningen med indkvarteringen var, stod ikke rigtigt klart. Men det hele forløb i ro og orden og varede kun kort tid.

»Krigens tid« var en tid, hvor udviklingen ligesom gik i stå., og det var en tid, hvor der var megen forskel på folks indtjening og levevilkår. Men det var også en tid, hvor lokalsamfundet fungerede på en ganske fortrinlig måde. Det var sognerådet med fordeling af rationeringsmærker på de nødvendige levnedsmidler, brændsel m.m., og det var sognefogederne der bl.a. stod for påbud om mørklægning og udstedelse af legitimationskort.

»Kirke og skole« arrangerede sammen med »Røde Kors« samariterkursus, som fandt sted i Brylle Skole, og som fru pastor Kock var initiativtager til. Et efterårsmøde i oktober 1943 i forsamlingshuset, hvor biskop Ølgaard fra Odense talte om det, der ikke stod i aviserne dengang. Den 23.03.1943, blev der afholdt valg til folketinget idet det da var 4 år siden, der sidst havde været afholdt folketingsvalg. Dette valg er blevet kaldt »Det Nationale valg«, det havde en stor valgdeltagelse,

den hidtil højeste og var en sejr for demokratiet.

I Brylle sogn blev valgresultatet således:

Socialdemokratiet	98 stemmer
Radikale Venstre	90 stemmer
Konservativt Folkeparti	37 stemmer
Venstre	319 stemmer
Retsforbundet	5 stemmer
Bondepartiet (L.S)	8 stemmer
Nationalsocialistisk parti	7 stemmer
Dansk Samling	1 stemme

I alt 565 stemmer.

Der havde ikke været afholdt sognerådsvalg siden 1937, men den 5. maj 1943 blev der afholdt valg til sognerådet, hvilket gav følgende resultat:

Socialdemokratiet	50 stemmer
Radikale Venstre	116 stemmer
Venstre	309 stemmer

I alt 475 stemmer

Der var således 90 stemmer mere ved folketingsvalget end ved kommunalvalget det samme år.

Overflyvningerne

At der var krig, blev vi daglig mindet om ved de mange overflyvninger. Den 9. april og en lang tid derefter var det de tyske flyvemaskiner, der tre og tre fløj fra syd mod nord med Norge som mål,

Laurits Christensen, »Lille Tobo«.
Sognerådsformand i 22 år.

og som i ret lav højde passerede hen over os. Disse maskiner var for os at se meget driftssikre. Der var ingen nødlandinger, i hvert fald ikke her på egnen, og i det første år var der ikke nogen modstand fra de allierede's side, som vi mærkede noget til. Men efterhånden som angrebene på Tyskland tog til, blev der også luftkamp over Danmark. Den 11. december 1941 ved syvtiden om aftenen kom en engelsk bombemaskine, der var skudt i brand, i meget lav højde hen over Rander og faldt ned lige før Sanderum kirke. Den bræn-

Brylle forskole 1940. Lærerinde Rigmor Andreasen.

dende maskine lyste så stærkt op i den mørke aften, at omgivelserne i Render sås mere klart end om dagen. Der er rejst en mindesten ved kirken for de to engelske piloter.

I efteråret 1943 foretog de allierede mange luftangreb mod de nordtyske havnebyer. Det var som regel i meget stor højde, de fløj herover, men de kunne kendes på lyden, og undertiden kunne man se glimtene fra bombningerne. På landet blev der ikke blæst luftalarm, som der blev det i byerne. Her var der heller ingen beskyttelsesrum, men der var mange, der havde en god kælder, som der kunne søges tilflugt i. Luftkampene tog meget til i de sidste krigsår.

Den 20. februar 1944 - det var fastelavns søndag - blev der under luftkamp ved middagstid skudt en amerikansk bombe-maskine ned ved Vibæk. To blev dræbt ved nedstyrtningen, de andre sprang ud med faldskærm og nåede alle nogenlunde helskindet jorden i og omkring Brylle. Der har været nogen uklarhed om, hvor stor besætningen i maskinen var, men Erik Jensen fra Bellinge har gjort et stort arbejde for at få det undersøgt og ligeledes flyvernes skæbne, efter de var frigjort fra faldskærmene. Efter hvad han oplyser, var der i alt 10 mand i bombeflyet, altså 8, der reddede sig ud. En skal være kommet ned ved Brylle Bro, Tudsebroen, en anden lidt længere mod øst på venstre side af Dannesbovej. Disse to skal sammen være flygtet mod Fangel. En gik ned i nærheden af Brylle mejeri. Han

indvilligede i, at det blev meddelt politiet, hvor han var. Mejeriet, hvor der dagligt kom mange mennesker, var et dårligt skjulested. Han blev ret hurtigt afhentet af tyske soldater fra kasernen i Odense. Der var tre, der gik ned syd for Brylle ved Birkehavegård. De søgte ind i et redskabshus lige over for Ryttergård. Her havde flere kontakt med dem. De kom senere til Hjelmstrup og derfra over Odense Å, hvorved de nåede til et sted på Sydfyn. Her blev de anmeldt, efter at de havde overnattet på en gård.

De to sidste landede vest for Brylle, begge i Niels Tingbergs mark. Den ene havde vistnok beskadiget et ben, men ikke mere end at de begge hurtigt kom væk fra det sted, hvor de var gået ned. De fik midlertidigt ophold på Kohavegård, hvor de blev opvarmet med kaffe og fastelavnsboller, hvorefter de søgte mod Tommerup over markerne og senere ligesom de andre sydpå. Men det skal være gået dem ligesom de andre. I så fald var der ingen, der undgik at blive taget af tyskerne.

Når det gik således for de amerikanske flyvere, skyldtes det ikke, at den overvejende del af den danske befolkning ikke havde sympati for dem. Man ville gerne have hjulpet dem, men mulighederne for at gøre det var næsten ikke til stede; for der var stor uvished om, hvordan de kunne hjælpes til videre flugt til Sverige. At melde til tyskerne, at der var gået amerikanske flyvere ned, var lettere og for enkelte nok også det, de helst ville.

På marken ved Vibæk, hvor maskinen

faldt ned, er der rejst en mindesten for de to, der blev dræbt.

Erik Jensen har undersøgt, hvordan det gik de 8, der blev taget af tyskerne. De overlevede alle krigsfangenskabet, og en af dem har senere været her og set, hvor maskinen faldt ned.

Den 12. september 1944 om aftenen blev en tysk jagermaskine skudt i brand, vistnok i stor højde. Den kom hvinende hen over Brylle for at styrte ned lige før Højme. En blev dræbt, vistnok piloten. To gik ned i faldskærm ved Dyrup. Maskinen var, efter hvad Erik Jensen oplyser mærket JU 88. Det var en grim oplevelse.

Jernbanesabotage og krigens slutning

Søndag den 7. januar 1945 ved middags-tid angreb engelske flyvemaskiner et godstog vest for Render holdeplads. Toget blev beskudt og standsede. De to mand, der var med toget, søgte dækning bag et dige og kom ikke noget til. For beboerne langs banen var det en slem oplevelse. Heldigvis blev ingen ramt, men tage og vægge var flere steder slemt gennemhullet af kuglerne fra det kraftige skyts.

Denne vinter 1944-45 var den politiløse tid. Politiet var den 19. september 1944 taget af værnemagten og for en stor dels vedkommende ført til koncentrationslejrene i Tyskland. De, der undslap, måtte »gå under jorden«, som det hed dengang. Det vil sige, at de holdt sig skjult hos venner og bekendte, og da der var flere af

Fra skolestuen i Stærlose skole ca. 1941. Lærer Hansen med det ældste hold.

dem her på egnen, var det nok dem, der organiserede og udførte den ret omfattende jernbanesabotage omkring Holmstrup og Tommerup, som først rigtigt begyndte efter nytår.

I de første par måneder af 1945 var det de stedlige banefolk, der skulle gå vagt og undersøge, at der ingen bomber lå under baneskinnerne. Det var ved en sådan patruljering en aften sent i januar 1945, at to banearbejdere fra Holmstrup begge blev dræbt, da en bombe sprang. Sabotagen var så omfattende, at væremagten selv måtte overtage bevogtningen. Der blev da indkvarteret tyske soldater på et par gårde i banens nærhed og i Brunsvig forsamlingshus. Men dette standsede ikke sabotagen.

Det var også her i krigens allersidste fase, at det rygtedes, at Peder Cornelius Madsen, en søn fra Tobo Smedegård, var blevet dræbt af tyskerne. Han var politibetjent og var »gået under jorden«. Sammen med nogle flere fra politiet havde han fået ophold på Askov Højskole ved Vejen, hvorfra de så udførte jernbanesabotage, og det var under en sådan aktion, at han og en kammerat blev dræbt.

Det var en tung tid for dem, hvis nærmeste levede under uvisse forhold, enten herhjemme eller i de tyske koncentrationslejre. Men en glædesdag var det, da de svenske Røde Korsbiler i midten af april måned kom til Odense med befriede fanger fra disse lejre. Her fik flere lejlighed til at hilse på deres pårørende, inden

de kørte videre til Sverige. Rasmine og Hans Christian Hansen fra Rander var også derude og fik hilst på deres søn, Jens Peder Hansen, der var politibetjent og havde været i koncentrationslejr hele vinteren. Han havde været syg dernede og havde taget megen skade af opholdet der.

Og det var en stor glædesdag for os alle, da det i den engelske presse den 4. maj om aftenen blev bekendtgjort, at de tyske tropper i Holland, Nordvesttyskland og Danmark fra den 5. maj kl. 8 havde kapitulert til feltmarskal Montgomery. Glæden var stor og spontan. Mørklægningen, som man havde haft under besættelsen, blev omgående fjernet, og mange steder blev der tændt lys i vinduerne i stedet for.

Dagen efter - den 5. maj om morgenen - blev flagene hejst overalt, kirkeklokkerne kimedede, og en mild forårsregn fik alt til at spire og grønnes. Om aftenen blev der kaldt sammen til møde i Brylle Forsamlingshus med det ene formål, at man ønskede at være sammen og synge og glæde sig.

Også tiden derefter forløb på en god og rolig måde. Der var intet retsopgør med nogen her i sognet, og eventuelle forskellige meninger under besættelsen satte ikke spor eller skel for eftertiden.

Der blev i 1947 afsløret en mindesten for politibetjent Peder Cornelius Madsen på Broholm kirkegård og samme efterår en »frihedssten« ved sportspladsen. Her talte Brylles tidligere sognepræst H. Magle,

Takkeskrivelsen for at have en politibetjent boende.

som på dette tidspunkt var sognepræst i Tønder, og som selv havde været i tysk fangenskab under krigen. Afsløringen af stenen blev foretaget af pastor Balslev i Brylle. Stenen er nu flyttet til vejen ved den nye sportsplads.

Lærerinde Frk. Sørensen med det yngste hold. Frk. Sørensens søster var også på skolen. Bemærk de historiske billeder på væggene.

Motionscentret FIN FORM

VIRKSOMHEDSPORTRÆT

I en alder af blot 23 år åbnede Leif Christensen sammen med en kammerat i 1983 sit første motionscenter i Tommerup. Det skete i det den gang gamle forsamlingshus, og motivationen for at kaste sig ud i et sådan projekt var primært at kunne træne selv, således at den daglige tur til Odense for at »løfte vægte« kunne spares. Den gang var det »IN« at bygge muskler/dyrke bodybuilding, sporten bodybuilding var på sit højeste, og klientellet i landets motionscentre var hovedsagelig unge mænd, der ønskede større overarme. I en lang årrække var Leif Christensen stort set hver dag at finde i centeret fra tidlig morgen til sen aften, hvor han foruden at passe sit arbejde også fandt tid til at træne selv og dermed dyrke sin store lidenskab bodybuilding. I 1985 stillede Leif op til sin første konkurrence og blev placeret omkring midten i et felt af ca. 20 atleter i hans vægtklasse. I stedet for at give op, og tage skuffet hjem, tog Leif Christensen oplevelsen til sig og knok-

lede videre hjemme i centeret. I 1987 kom Leif hjem med sin første medalje, nemlig en 3. plads. I 1991 bar anstregelserne frugt, da han vandt sit første Danmarksmesterskab. Siden er det blevet til yderligere 3 Danmarksmesterskaber samt deltagelse ved 2 VM mesterskaber. Den sidste DM-medalje blev taget i 1996 sammen med beslutning om, at nu skulle det være slut med at stille op til konkurrencer.

Branchen var nu i rivende udvikling og Leif Christensen fornemmede et stigende behov for seriøs træning for motionister, ældre, sportsfolk og sidst men ikke mindst skulle genoptræning efter skader og sygdom kunne tilbydes på betryggende vis. I marts måned 1995 sagde Leif Christensen farvel til det gamle forsamlingshus og flyttede ud i Tommerup Hallerne, hvor alle hans nye mål og ønsker omkring træning skulle stå sin prøve. De mange års erfaring om træning og kost skulle videregives. Derfor ændrede Leif Chri-

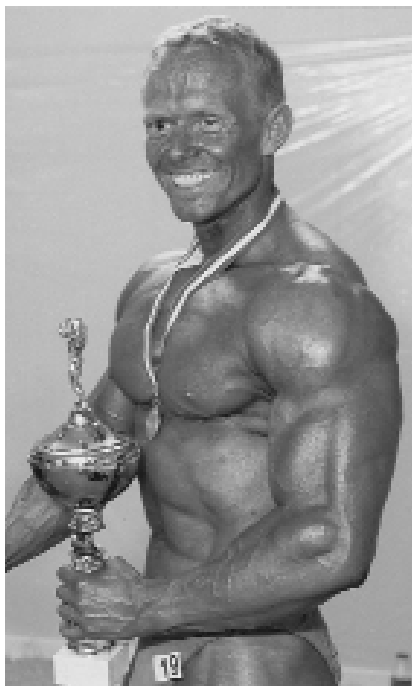
stensen i 1996 koncept og skiftede alt sit træningsudstyr, der hovedsagelig bestod af løse vægte og stænger, ud til fabriksnye maskiner fra Technogym, hvor risikoen for at træne forkert er minimal. Et samarbejde med læge og fysioterapeut blev etableret. Nu skulle Motionscentret FIN FORM 100% henvende sig til motionister, fitness folk, og til alle der ønsker at træne sig til et stærkere og friskere liv.

Budskabet blev hørt. Folk der aldrig før havde været i et motionscenter end sige dyrket nogen form for sport dukkede stille og roligt op.

Succesen blev enorm, klientellet voksede og voksede, og i højsæsonen er rammerne i Tommerup Hallerne i dag nærmest ved at sprænge med en medlemsskare på ca. 700.

Lysten til at åbne flere motionscentre trængte sig mere og mere på, så i 1997 åbnede Leif et FIN FORM motionscenter i Svendborg sammen med Lars Christoffersen som kompagnon og daglig

leder. Centeret bliver drevet efter samme koncept som i Tommerup, og tegner i dag ca. 1000 medlemmer.

Blot ca. 3 mdr. senere i 1997 åbnede FIN FORM i Middelfart med Amatzia Korén som kompagnon og dagligleder. Amatzia Korén, der på daværende tidspunkt var anerkendt massør i FIN FORM Tommerup flyttede sin massør-forretning med sig til Middelfart. I dag tegner Middelfart en medlemsskare på ca. 700 personer, hvilket stort set er hvad rammerne i Lillebæltshallen p.t. kan bære.

Den 1. januar 1999 overtog Leif Christensen og Lars Christoffersen i fællesskab et motionscenter i Svendborg med en medlemsskare på 500 personer. I oktober måned slås de nu 2 FIN FORM-centre i Svendborg sammen og flytter til et nyt og spændende lejemål i et stort aktivitetscenter på Østre Havnevej, hvor Motionscentret FIN FORM vil råde over 1300 m² fordelt på trænings sal, aerobic sal, spinning sal og stort hygge/cafe område. Her vil man også kunne finde massør Jesper Rask og frisør/kosmetolog Dorit Andersen. Centeret forventes fra start at få en medlemsskare på ca. 1600 medlemmer, og vil være i stand til at kunne håndtere ca. 2.000 medlemmer.

I februar 99 åbnede FIN FORM-afdeling i Tønder Fritidscenter i samarbejde med Marianne og Helge Bech, der begge er fysioterapeuter med egen klinik. Med Anja Mølgaard som daglig leder tegner centret i dag ca. 800 medlemmer og sommeren er blevet benyttet til allerede efter blot ca. 8 mdr. at udvide lejemålet med ca. 120 m², samt investering i aerobic og spinning afdeling.

I april 99 blev dørene for endnu et FIN FORM slået op og denne gang i Viby J. De tidligere ejere af motionscentret i Viby J var kørt fast og ønskede at sælge.

»FIN FORM-maskinen« blev sat i gang, der blev revet vægge ned, malet, købt ny maskinpark, annonceret og i samarbejde med Peter Larsen som kompagnon og daglig leder tegner det 1000m² store center i dag ca. 6 mdr. fra start 1200 medlemmer.

»Hjemme« i Tommerup blev sommeren 99 benyttet til at etablere en helt ny spinning afdeling. Foruden tilbygning/ombygning af lokale, blev der investeret i nye spinning cykler, effektivt udsugningsanlæg og musikanlæg. Susanne Helskov blev udnævnt til daglig leder, og er stort set altid at finde i centeret. Susanne underviser også i spinning. I FIN FORM i Tommerup, finder man også massør Frank Lynbech, der siden 1996 har fungeret som selvstændig massør i FIN FORM. Frank behandler med stor succes alt fra arbejdsskader, idrætsskader til genoptræning. Det er også Frank der underviser i gymnastik.

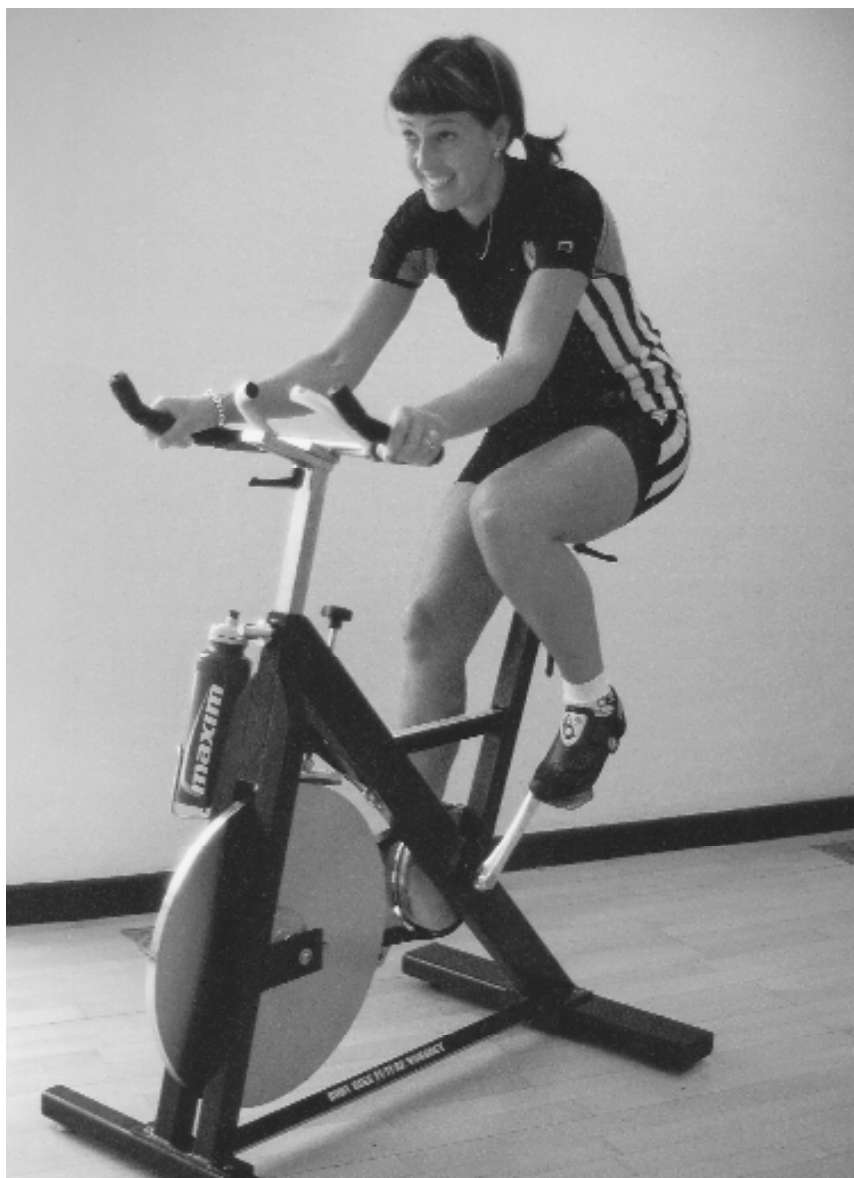
I dag må Motionscentret FIN FORM næsten betegnes som »en kæde« af motionscentre, der kombinerer fysioterapi og massage med helsestrategi, motion og fitness. Det betyder, seriøst arbejde med

genoptræning, forebyggende styrketræning, væggtabstræning, ældre træning samt naturligvis fitness.

Foruden de mange frivillige hjælpere rundt omkring i centrene, hvis hjælp man ikke kunne være foruden, er der ca. 50 instruktører på lønningslisten hver måned. I Svendborg, Middelfart og Tommerup, bliver centret i et aftalt antal ugentlige timer lejet ud til en forening/motionsklub. Administrationen for alle 6 FIN FORM'er (4 anpartsselskaber og 2 privatejede) foregår på kontoret fra hjemmet.

Og hvad blev der så egentlig af Leif, vi ser ham jo aldrig mere...? Jo, ham kan du se en tidlig morgenstund i centret i færd med træne og opretholde minderne om en tid som elite sportsudøver. Eller som spinning instruktør nogle få gange om ugen. Måske skimter du ham på kontoret, men altid med en telefon ved øret. Der er meget at passe, og hvem ved måske byder der sig pludselig en chance for et nyt FIN FORM i en ny by...

Pr. 1. oktober blev Leif's andel af FIN FORM i Middelfart købt af Amatzia Korén.

Tommerup Kommunale Knallertklub

- Et alternativt klubtilbud, et fristed for børn og unge med benzin i blodet

ÅRETS SPORTSPRÆSTATION

Af Poul Larsen
og Peer Bjørnskov Madsen

Valget til Årets sportspræstation er i år faldet på Tommerup Kommunale Knallertklub, der har hjemsted i Ellehaven. Mange unge mennesker får megen tid til at gå med denne sport. Ikke alle kommer til at køre ved hver klubaften - maskinerne skal holdes i god stand, banen skal passes og meget andet. Fra ledelsens side lægges der op til, at nok gælder det om at vinde, men det er lige så vigtigt at man er med.

For det store arbejde, der gøres, tildeles klubben en pokal samt en check på 1000 kr.

Der var engang, men sådan begynder alle eventyr jo, men vi befinder os i begyndelsen af 70'erne. Dengang blev der hvert år etableret 4-5 hold i motorlære i ungdomsskolen, og det helt store hit er bygning af go-carts. Et par af gutterne syntes at det er sjovt at bygge go-carts, men havde ikke noget sted at køre med dem. Et godt spørgsmål som man siger, men det er jo rigtigt nok. Der er ikke meget ved en go-cart man blot kan stå og beundre. Da den daværende grusgrav i Ellehaven skulle reetableres, fik ungdomsskolen en aftale om at leje et stykke jord, som de unge så kunne boltre sig på. En flok unge fik et dejligt fristed, hvor de et par somre morede sig med skovle, river, hammer og søm. Idet der nu både skulle laves baner og klubhus samtidig. Ingen af delene blev nogensinde færdige. Klubhuset, blev døbt sådan cirka huset, et halvtag, hvis eneste sidebeklædning var en hoveddør indkøbt ved et nedbrydningsfirma, resten stod pivåben, men vi kunne da låse efter os.

Go-carts blev droppet til fordel for ombyggede knallerter. Det blev nu nødvendigt at få lavet baner som var egnet til formålet, så der hvor materialegården nu ligger blev der jævnet ud til en speedwaybane. Resten af Ellehaven blev brugt til motocrosskørsel.

Der blev anskaffet to udrangerede jernbanevogne, der gjorde det ud for klubhus og værksted. Det var herlige tider med en masse gå-på-mod og pionerånd.

I midten af 70'erne besluttede den daværende Kommunalbestyrelse, at Ellehaven skulle udlægges til erhvervsområde. I mange år var vi og Tommerup Vinduet de eneste beboere i området, men i 1979 blev det besluttet at Materialegården skulle bygges, så nu begyndte det at knibe for

os. Kunne vi finde et andet sted at være? Eller var det slut med knallertaktiviteten i Tommerup? Heldigvis var der enighed i Kommunalbestyrelsen om, at aktiviteten ikke kunne undværes, så der blev indkøbt et stykke jord, som var »nabo« til materialegården, så i sommeren 1980 kunne vi tage det nuværende baneanlæg med klubhus og værksted i brug. De to udrangerede jernbanevogne har vi da endnu. De bliver brugt til lager m.v..

Tommerup Kommunale Knallertklub i dag

Således har vi i dag meget fine klubhus og banefaciliteter. Der er åbent i klub-

ben hver tirsdag og torsdag fra kl. 18.00 til 21.00 i sæsonen som løber i perioden april-september, men der køres også enkelte løb på lørdage eller søndage. I oktober til marts, har klubben åbent hver tirsdag fra kl. 19.00 til kl. 21.30. Her er det udelukkende reparation og vedligeholdelse af materiel det handler om.

Den pædagogiske indgangsvinkel til de unge er fortsat en værktøjskasse, en knallertmotor og en halv kasse cola! Udgangspunktet for klubbens aktiviteter i dag, er fortsat at der skal være plads til alle, og det er der. Det er grundholdningen, at det ikke må være størrelsen af forældrenes pengepung der afgør om en ung kan prøve kræfter med knallertspor-

ten, eller klublivet omkring den. Faktisk mener vi at knallertklubben også har en social funktion i Tommerup Kommune, samtidigt med at vore unge, som har så mange kræfter, får mulighed for at bruge dem positivt på banerne.

Knallertklubben er organiseret under Ungdomsringen, som har oprettet en særlig afdeling for knallertklubber. Den hedder Landsorganisationen Ungdomsringens Knallertsektion (LUKS).

Det er en pædagogisk organisation, der lægger mere vægt på pædagogikken omkring knallertaktiviteten fremfor det sportslige. »Din dyre maskine må da gerne kunne køre stærkt, men der er altså også plads til det mere ydmyge materiel«.

Hvor vi i »gamle dage« selv svejsede speedwaystel op, eller »flickede« en gadeknallert sammen til Motocross kørsel, er de unge i dag inddelt i forskellige klasser efter alder og motorstørrelser til de løbsarrangementer vi deltager i. I de senere år har det været Speedway som har domineret, men trenden er ved at vende, så der efterhånden dukker flere og flere crosskørere op.

Den største sejr er at gennemføre!

I alle årene har knallertklubbens motto været, at det vigtigste er at være med, at gennemføre et løb er en sejr i sig selv. Det er vigtigt selv at kunne tage ansvar for sit materiel. For år tilbage havde vi den helt store oplevelse med en elleve-årig knægt, som kom op til startsnoren

og fortalte at nu havde han forberedt sin maskine så den kunne det helt optimale. Han blev overhalet med mere end en omgang, Bagefter skulle han da lige høre om vi havde bemærket hans flotte indsats. Det havde vi og roste ham. Vi plejer at sige, at en times kørsel kræver 5 timer i værkstedet. Det er vigtig at holde niveauet, så det ikke er pengepengens størrelse, der tæller.

Aktive forældre

Uden aktive forældre, ville knallertklubben have det svært. Man kan køre på banerne, og være medlem af klubben allerede fra 9 års alderen, og ikke alle 9 årige er i stand til på egen hånd, at klare al reparation og vedligeholdelse. De store i klubben hjælper godt til, det ligger i klubbens ånd, at det bare er noget man gør, men forældre er uundværlige. Heldigvis er der meget aktive forældre omkring klubben, og det er altså ikke bare deres egen lille gut de tager sig af, men også viser overskud til at hjælpe

de unge, som ikke lige har sin far eller mor ved hånden. Så de aktive forældre er guld værd for klubben.

En herlig pris

Vore klubmaskiner bliver bedre og bedre, i takt med at de unge selv fatter interesse for at reparere og vedligeholde dem. Men vi må erkende at alt ikke holder evigt (specielt ikke tunedede knallert-motorer). Så derfor skal prisen (pengene) bruges til dækning af en del af udgifterne til en ny vandkølet Morini racermotor som skal bygges ind i et nyt Speedwaystel på en testmaskine vi vil afprøve i sæson 2000, og dermed få endnu en ung ud og prøve kræfter med motorsport. Og pokalen, den vil bare tage sig rigtigt godt ud i vores klublokale.

At Lions i år har valgt knallertklubben som årets sportspris, betragter vi som en særlig ære, og er utrolig glade for den anerkendelse og opmærksomhed vi føler den er.

Over sø og land...

Af Finn Kjeldsen, YFU

»Aldrig har jeg set så mange julegaver. Det var ikke store og dyre julegaver, men der var bare mange. De kunne slet ikke være under juletræet, men måtte anbringes forskellige steder i stuen. Det var mærkeligt at få julegaver den 25. december om morgenen. Det var ved 8-9 tiden om morgenen, og jeg var dårligt nok vågen. Men det var en suveræn oplevelse«, fortæller Rune Ejlskov Larsen fra Tommerup.

»For mig var den store overraskelse, at man i Danmark danser om juletræet, og at man pakker gaver ud så tidligt om aftenen den 24. december. I mit hjemland venter vi til midnat med at pakke gaver ud«, bemærker Nediélka Beovic fra Chile om de juleoplevelser, hun havde i Tommerup for et år siden.

Sådan har Rune og Nediélka som udvekslingsstudenter oplevet julen forskelligt langt væk fra deres hjemlige, sædvanlige juletraditioner. Og netop julen er der jo i mange lande knyttet mange traditioner til. Nogle traditioner er meget omfattende, andre mere enkle.

Rune Larsen var i 1996-97 udvekslingsstudent i USA og boede hos en værtsfamilie i Olney Springs i staten Colorado. Her oplevede han, hvordan juletraditioner også kan være. Rune husker, at der om aftenen den 24. december blev serveret julemad, og morgenmaden dagen efter blev der også gjort ekstra ud af. Men derudover blev julen ikke markeret.

Nediélka Beovic oplevede den danske jul hos Rune Larsen og hans forældre Anne-Lisbeth og Svend Erik Larsen, der i 1998-99 var værtsfamilie for Nediélka.

Om julen, Rune tilbragte i USA for tre år siden, fortæller han videre: »Juletræet var af plastik og lysene var el-pærer i kæder, der op mod jul hurtigt var blevet hevet ned fra loftet og gjort klar. Før jul var jeg

i øvrigt med min værtsfar ude for at sætte lysskilte med teksten Merry Christmas og også Happy New Year op forskellige steder i byen. Det så meget imponerende ud, og folk kom kørende langvejs fra for at se det, vi havde sat op.«

»På samme måde blev der heller ikke gjort det store nummer ud af årsskiftet. Hen under midnat konstaterede vi da lige, at vi var på vej ind i et nyt år, og der blev ønsket godt nytår. Og det var så det«, fortæller Rune videre.

For Nediélka var julen i Danmark også et brud med de traditioner, hun kender fra Chile. »Men det var hyggeligt at fejre jul i Danmark. For første gang oplevede jeg et rigtigt, levende juletræ. Hjemme i Chile har vi et af plastik«, siger Nediélka. »Og så kan jeg ikke glemme de danske julefrokoster. Jeg var til julefrokost mange forskellige steder, og det overraskede mig, at man overalt har samme menu for julefrokosten. Altid den samme. Men det var sjovt. Og æbleskiver smager helt fantastisk.«

Runes værtsby, Olney Springs, ligger i det sydøstlige hjørne af Colorado. Mens USA rummer hektiske millionbyer, findes her også meget små landsbyer. Og afstandene mellem landsbyerne kan være endog meget store. Det gælder blandt andet i dette område af Colorado. Der kan udmærket være op til 100 km til nabo-landsbyen, og veje og jernbaner forsvinder på det nærmeste ud i horisonten. Mens man i bilernes land ikke nu regner sådanne afstande for et problem, var det en anderledes udfordring tidligere.

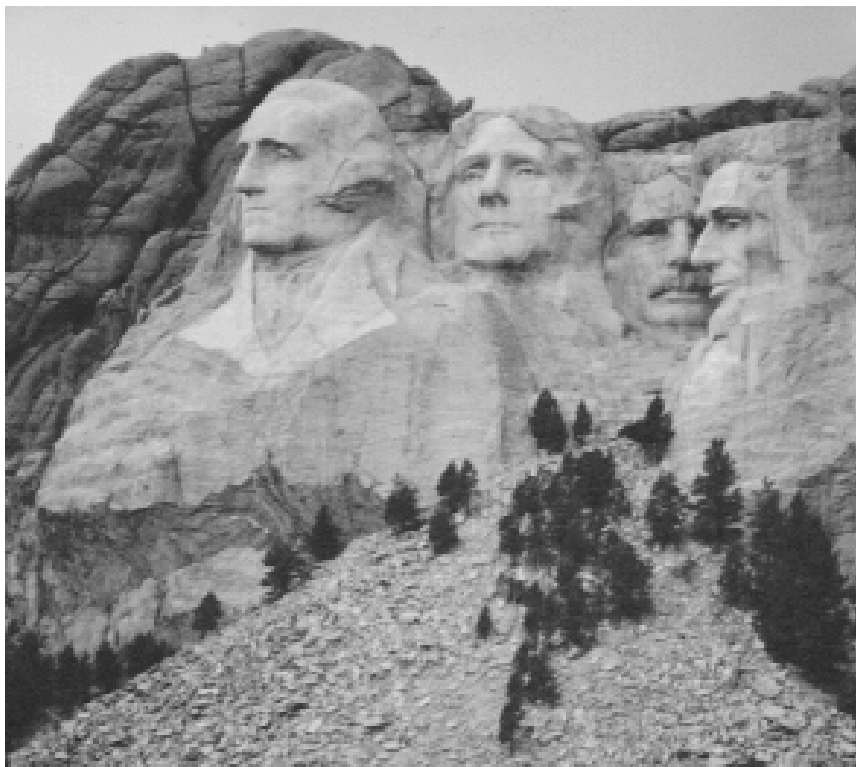
Den historiske »Santa Fe Trail«, der var en af nybyggernes hovedruter mod vest tværs over USA, skærer netop gennem det sydøstlige hjørne af USA ikke langt fra Olney Springs. Nybyggerne kørte over de enorme vidder i de karakteristiske prærievogne, der blev trukket af okse- eller hesteforspand. Når vandløb

eller andre forhindringer på ruten ikke hæmmede farten, kunne nybyggerne tilbagelægge 16-18 km om dagen. Et par hundrede kilometer syd for Olney Springs skulle nybyggerne igennem Raton passet i bjergene ind mod New Mexico, og det kunne tage op til fire dage at passere den korte vej gennem passet, hvor man ofte kun kunne tilbagelægge en kilometer om dagen. Man kan så gøre sig forestillinger om rejsetiden, når der skulle tilbagelægges et par tusinde kilometer.

Langs Santa Fe Trail lå forter, hvor de rejsende kunne overnatte, købe forsyninger af mad og krudt, få skoet heste og repareret vogne. Forterne fungerede også som tilflugtssteder i tilfælde af angreb fra indianere. Ikke langt fra Olney Springs på den flade prærie ligger Bents Old Fort, der i dag står som et museum og historisk monument over indvandringen til det vestlige USA.

»Olney Springs ligger langt ude på prærien, og prærien er virkelig flad«, bekræfter Rune. »I byen bor kun cirka 200 personer, så den er til at overskue. Jeg gik i skole i Pueblo, der er den nærmeste lidt større by. Det tog en times tid med skolebus hver vej. Den skulle jo rundt over et stort område for at samle elever op, så jeg kender prærien«. På skolen stiftede Rune bekendtskab med blandt andet faget »speech«, hvor man lærer at fremlægge en sag mundtligt for en forsamling, men også informationsteknologi var på skolekemaet.

Rune bemærker, at undervisningsformen var en noget anden, end den han kender fra Danmark. Lærerne gennemgik stoffet, og der blev ikke lagt op til megen debat eleverne imellem om opgaver og faglige problemstillinger. I hver uge var der korte prøver, der skulle vise, om eleverne havde lært det foreskrevne pensum. »Og lærerne skulle man ikke diskutere med, og man skulle bestemt heller ikke tiltale dem med

deres fornavne. Det var hr. og fru, og jeg kender faktisk slet ikke mine læreres fornavne», bemærker Rune.

»På skolen gik cirka 300 elever. Blandt dem fik jeg mange venner. Dem gik jeg til sport sammen med, og jeg lærte at spille både amerikansk fodbold og baseball«, fortsætter Rune. På spørgsmålet om, hvordan han fik fritiden til at gå, fortæller han, at der alt i alt ikke var så megen fritid. Han gik i skole fra kl. 8 om morgenen til kl. 4 om eftermiddagen. Derefter var der sport, også på skolen. Han var så hjemme hos sin værtsfamilie omkring kl. 7 om aftenen, og derefter skulle der spises og læses lektier. »Men det var nu slet ikke et problem at få den fritid, der var, til at gå. På skolen var der sportskampe i weekenden, og så var hele byen samlet. Men vi gik for eksempel også i biografen eller ud at bowle«, husker Rune.

Mens Rune satte ud over prærien for at komme i skole, kunne Nediella nyde togturen mellem Tommerup og Odense, når hun skulle til Odense Katedralskole. Her kom hun til at sætte stor pris på især fagene italiensk og musik. »Selv om der er et afslappet forhold mellem lærere og elever, så stilles der store krav i timerne i Danmark«, husker Nediella. »I Chile er omgangsformen mellem lærere og elever

meget formel. Lærerne skal tiltales med De. Det var også anderledes for mig, at jeg i Danmark ikke skulle bruge skoleuniform, som jeg er vant til i Chile«.

Trods den afslappede tone på skolen i Danmark, syntes Nediella, det var vanskeligt at få venner på skolen. »Danskere er generelt meget reserverede i forhold til det, jeg kender fra mit eget land. Det var dog anderledes, når der var fredagscafé på skolen«, ler Nediella. »Så var alle venner med alle. Det overraskede mig i øvrigt meget, at det er tilladt at drikke øl og ryge på skolen«.

I USA er der en stærk tradition for, at man deltager i frivilligt arbejde og »tjener sit land«. Opgaverne, som løses af frivillige, rækker i USA langt ud over det, der kendes fra frivilligt arbejde i Danmark. I USA møder man for eksempel ofte på museer, i kirker og ved seværdigheder personale, der udfører funktioner, der under danske forhold ville blive udført af lønnet personale.

Traditionen for frivilligt arbejde stiftede Rune Larsen også bekendtskab med. »Overalt i USA kan man langs de større veje se skilte med teksten »Adopt a Highway««, forklarer Rune. »Det betyder, at man opfordres til at adoptere et stykke vej. Med adoptionen følger en forplig-

telse til, at man skal holde vejsiden fri for affald. Jeg var med til at holde rabatten langs et vejstykke rent. Fire gange i løbet af den tid, jeg var i USA, var jeg med ude at samle affald i rabatten. Vi sørgede for at holde rabatten langs cirka 2 km vej«.

Både Rune og Nediellas udvekslingsophold blev formidlet af Youth For Understanding - Danmark, der har landskontor i Tommerup. Under udvekslingsopholdet bor de unge, der er mellem 15 og 18 år, hos værtsfamilier, der gerne vil have oplevelsen af at have en ung fra en fremmed kultur i huset. Som udvekslingsstudent er man medlem af værtsfamilien og er med i familiens og i lokalsamfundets liv.

Formålet med udveksling af unge er at øge forståelsen over grænserne og respekten for forskellighed. Rune Larsen synes, han fik et meget stort udbytte af opholdet i USA. »Jeg har jo nu prøvet at befinde mig helt alene i en fremmed kultur. Det har for det første gjort, at jeg ved, hvilke udfordringer andre i en tilsvarende situation står over for. Jeg kan for eksempel sætte mig ind i, hvordan indvandrere må have det. For det andet har jeg lært at tackle nye og ukendte situationer. Det giver tillid til, at man klare andre nye situationer. Og så har udvekslingsopholdet selvfølgelig betydet meget for mine engelskfærdigheder og min interesse for internationale forhold«, fortæller Rune, der til daglig læser på Tietgenskolens internationale linie, hvor al undervisning foregår på engelsk.

»Mens det er spændende at være ude, er det også en dejlig oplevelse at være værtsfamilie for en udvekslingsstudent«, fremhæver Rune. »Jeg kunne sætte mig ind i de udfordringer, Nediella stod over for især i den første tid i Danmark. Sammen med mine forældre hjalp jeg hende med at lære de første danske gloser og sætninger, og efterhånden blev hun rigtig god til at tale dansk. Og så fik jeg også at mærke, hvordan det er pludselig at skulle tage hensyn til en jævnaldrende i familien. Det var vist meget sundt«, funderer Rune Larsen.

Nediella tænker med glæde tilbage på året i Tommerup. »Danmark er et flot land. Husene er så smukke, og alt er grønt og velordnet. Det - og så selvfølgelig min familie i Danmark - savner jeg meget«, slutter Nediella på flot dansk.

